

Biodiversiteit in de bebouwde kom

Toolkit voor gemeenten

Samen voor een gezond en duurzaam Noord-Holland

Inhoudsopgave

Introductie

Kennisdossier
**Natuurinclusief
bouwen**

2

Kennisdossier
**Natuurinclusieve
energietransitie**

3

Kennisdossier
Klimaatadaptatie

4

Kennisdossier
Stadslandbouw

Introductie

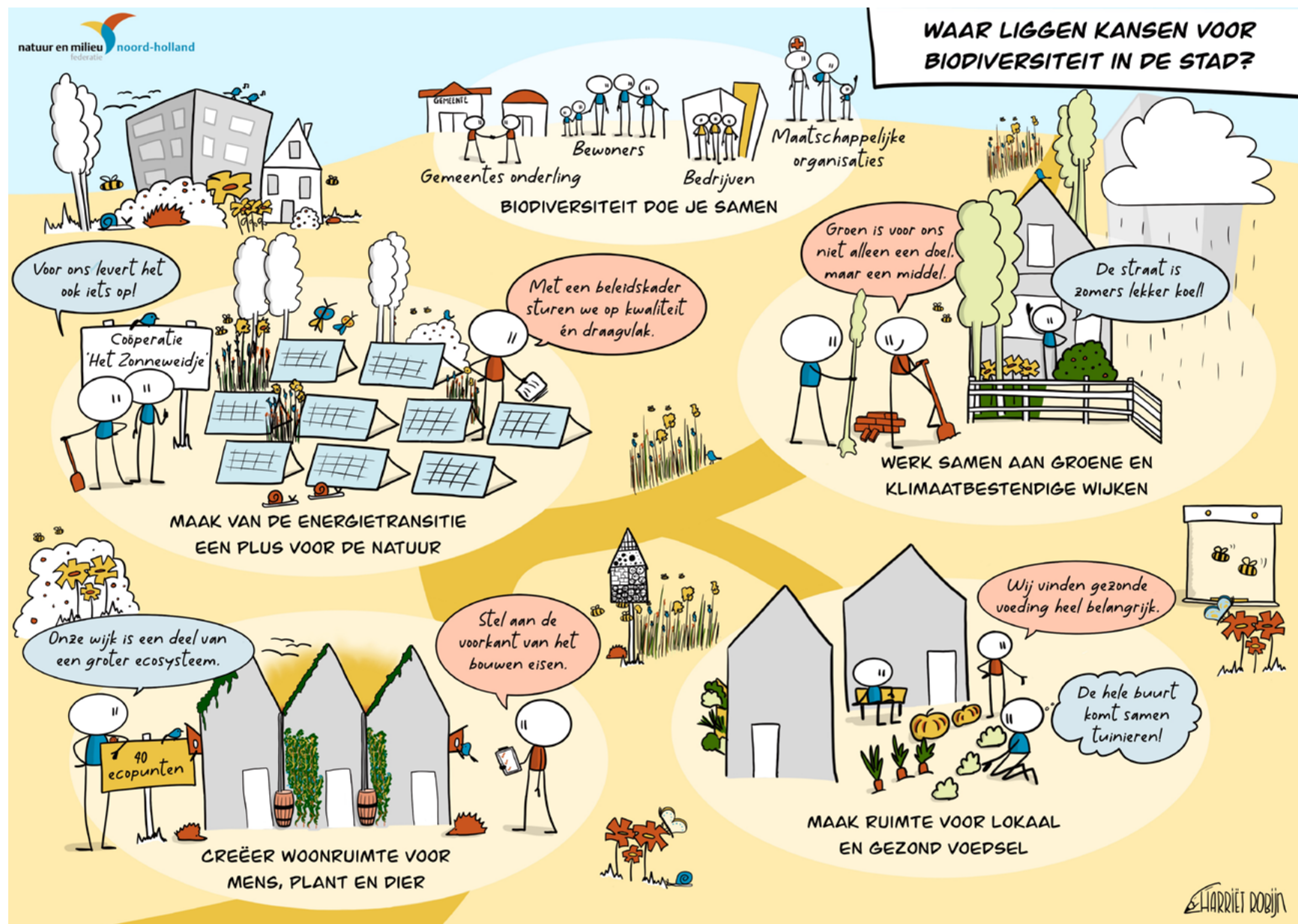
Deze toolkit bevat inspiratie, tips en goede voorbeelden voor gemeenten die aan slag willen met de versterking van de biodiversiteit in de bebouwde kom. Er zijn kennisdossiers op 4 actuele thema's ontwikkeld: natuurinclusief bouwen, natuurinclusieve energietransitie, klimaatadaptatie en stadslandbouw. Deze thema's zijn steeds belicht vanuit het perspectief van biodiversiteitsversterking in bebouwde gebieden.

In de kennisdossiers vind je per thema antwoorden op enkele veelgestelde vragen. Daarnaast hebben we een aantal goede voorbeelden uit Noord-Hollandse gemeenten uitgelicht door per thema interviews met een gemeente, een expert en een betrokkene bij een goed voorbeeld te houden. Deze toolkit is bedoeld voor gemeenten. Burgers en ondernemers kunnen hier uiteraard ook veel inspiratie en tips uithalen, maar kunnen ook de 'Greenspots toolkit' van IVN en de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland (via Platform Groen Kapitaal) bekijken voor meer gerichte en praktische informatie.

Heb je geen antwoorden kunnen vinden op je vragen of ben je op naar meer informatie? Neem dan contact op met Natuur en Milieufederatie Noord-Holland via mnh@mnh.nl.

Deze toolkit wordt ook gepubliceerd op platform.groenkapitaal.nl.

Veelgestelde vragen over biodiversiteit in de bebouwde kom

Wat is biodiversiteit?

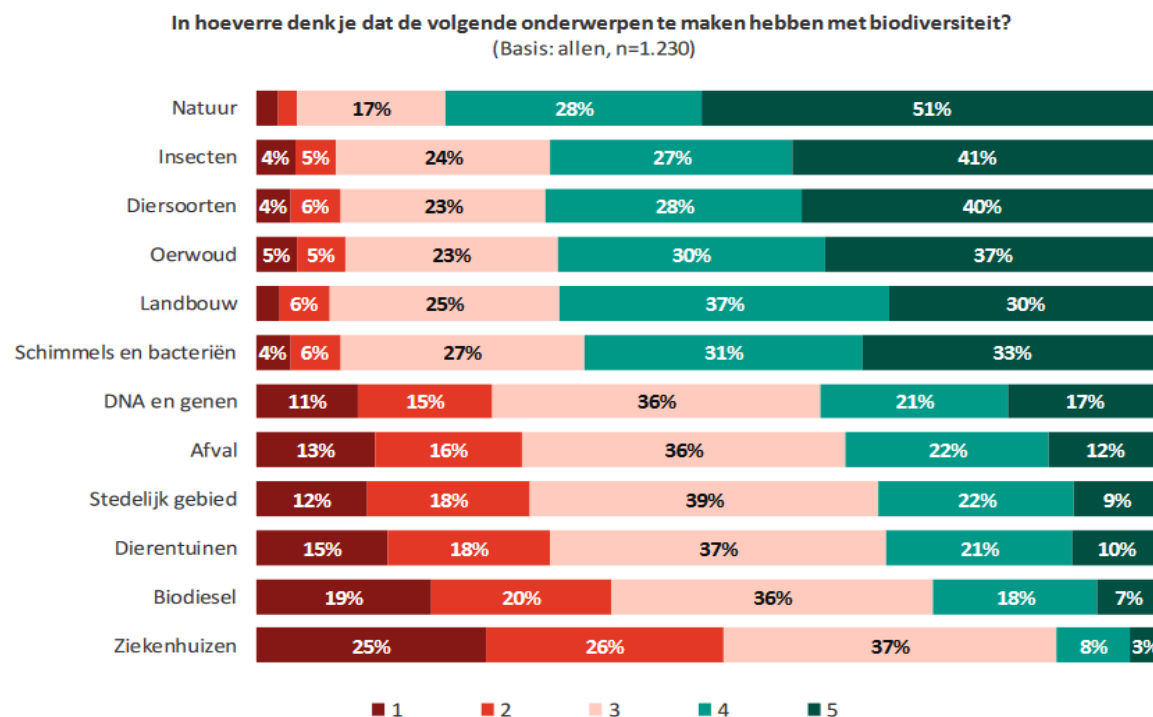
Biodiversiteit is de *grote variatie aan leven in een bepaald gebied*. Het omvat alle dieren, planten en organismen, maar ook de grote variatie binnen specifieke soorten en de verschillende ecosystemen waarin ze voorkomen. Het gaat hier om het totaalpakket van systemen en organismen en de interactie daartussen.

Wat is het belang van biodiversiteit in 'de bebouwde kom'?

Onderzoek heeft uitgewezen dat veel mensen denken dat bebouwd of stedelijk gebied weinig tot niets met biodiversiteit te maken heeft. Niets is minder waar: *bebouwing en de bijhorende verstening kan leiden tot habitatsverlies*, maar sommige soorten zien dit gewoon als een rots of berglandschap en passen zich hier op aan. Groen, water en nestgelegenheden in bebouwde gebieden kan die biodiversiteit dan nog een flinke boost geven. *Met relatief kleine stappen kan hier al veel winst worden behaald*.

Wageningen University deed in 2014 onderzoek naar het belang van steden voor de Nederlandse biodiversiteit. Hieruit bleek dat zo'n 10% van de Nederlandse vogel- en habitatrichtlijn soorten min of meer afhankelijk zijn van het stedelijk gebied voor hun leefomgeving. Veel andere soorten maken als opportunist gebruik van de stad als leefgebied. [Lees hier meer over het onderzoek van de WUR](#).

Onderzoek in opdracht van het Deltaplan Biodiversiteit liet zien dat 60% van de Nederlanders zich niet of nauwelijks betrokken voelen bij het onderwerp biodiversiteit. Hier ligt dus een interessante opgave: *hoe kunnen we mensen betrekken bij biodiversiteit én deze in de bebouwde kom versterken?* Er zijn binnen de bebouwde kom flinke stappen te maken, bijvoorbeeld op het gebied van stadslandbouw, de natuur inclusieve energietransitie, klimaatadaptatie of natuur-inclusief bouwen.

Beschrijving figuur: Motivacion International BV deed in 2020 in opdracht van het Deltaplan Biodiversiteitsherstel onderzoek naar hoe Nederlanders biodiversiteit associëren en beleven. [Het hele onderzoek is hier terug te vinden](#).

Wat levert biodiversiteit ons op?

Biodiversiteit levert de maatschappij direct en indirect op veel verschillende fronten winst op. Dit gaat van de mentale gezondheid van bewoners tot de bestuiving van ons voedsel en van een grotere sociale cohesie in buurten tot het inspireren van duurzaam keuzes bij bewoners en bedrijven. Denk bijvoorbeeld aan:

- ▶ Absorberen en opvangen van grote hoeveelheden regenwater;
- ▶ Verkoeling bij hitte;
- ▶ Een mooie natuurlijke omgeving waarin bewoners recreëren en elkaar kunnen ontmoeten;
- ▶ Stijgende bereidheid om samen met burens de duurzaamheidsopgaven aan te pakken.

Bij welke beleidsthema's past het thema 'biodiversiteit'?

Het integrale werken is in opkomst en staat voor de samenhang tussen verschillende thema's. Dat is in het geval van biodiversiteit niet anders. Het thema biodiversiteit kan bij alle beleidsthema's die er zijn worden meegenomen in het beleid of in overweging worden genomen door betrokkenen. Zo is zorg te combineren met stadslandbouw, wonen met natuurinclusief bouwen, energieopwekking met bloemenweiden en klimaatadaptatie met het verduurzamen en de renovatie van woningen. Het is dus mogelijk dat er met alle beleidsthema's een bijdrage wordt geleverd aan de biodiversiteit en daarmee ook aan alle voordelen die biodiversiteit met zich meebrengt zoals is omschreven bij de 'waarde van biodiversiteit'.

Wat gebeurt er momenteel op beleidsvlak? En wat zijn relevante ontwikkelingen?

De stand van de biodiversiteit is tegenwoordig een veelbesproken onderwerp. Het is duidelijk dat de biodiversiteit wereldwijd een zorgwekkende afname kent. Bewustwording hierover heeft ervoor gezorgd dat er op beleidsvlak verschillende ontwikkelingen gaande zijn met (in)directe betrekking tot biodiversiteit. Het Klimaatakkoord en de Europese Green Deal zijn daar voorbeelden van. In Nederland en Noord-Holland krijgt dit onder andere navolging in de vorm van een Bossenstrategie en een Masterplan Biodiversiteit. De provinciale Omgevingsvisie NH2050 heeft de ambitie om de biodiversiteit in Noord-Holland te vergroten.

Naast deze beleidsprocessen zijn er ook ontwikkelingen gaande in verschillende Noord-Hollandse gemeenten. Zo zijn veel gemeenten in de afgelopen jaren de samenwerking aangegaan met [Stichting Steenbreek](#). Stichting Steenbreek heeft als doel om Nederland te vergroenen door verharding te vervangen door planten en bomen. Ze voorziet gemeenten van verschillende kennisproducten en tools, kan hen koppelen met interessante partners, of adviezen bieden. Daarnaast doen veel gemeenten mee aan [de Groene Stad Challenge](#). De organisatie achter de challenge onderzoekt voor de deelnemende gemeenten op basis van open-source data de mate van vergroening en de potentie die nog aanwezig is. Vervolgens houden ze bij hoe de vergroening door de jaren heen verbetert. Elk jaar wordt een prijs uitgereikt aan de groenste stad of dorp van Nederland. Zo viel in 2021 Bloemendaal in de prijzen als *groenste dorp van Nederland*. De [Guerilla Gardeners](#) beweging zet zich om kale, verwaar-

loosde plekken in de buurt te vergroenen. Ook bij het NK Tegelwippen worden mensen uitgedaagd om hun buurt een stukje minder grijs te maken.

Foto: Rogier Reker

Maatregelen die de biodiversiteit versterken kunnen ook zorgen voor een aantrekkelijkere leefomgeving.

Omgevingswet: welke instrumenten zijn belangrijk om te overwegen?

De politiek heeft een belangrijke rol in de manier waarop de omgevingswet wordt uitgevoerd. Deze wet regelt de inrichting en het beheer van de openbare ruimte en daarmee dus ook het vergroten van de biodiversiteit. Het is een geweldige kans om de systeemwereld van de overheid en de leefwereld van bewoners bij elkaar te brengen. De Natuur en Milieufederatie Noord-Holland deed samen Natuur & Milieu onderzoek naar de kansen en bedreigingen die de omgevingswet biedt voor natuur en milieuopgaves. [Lees hier meer over het rapport 'Roeien met nieuwe riemen' en 5 kansen die het identificeert](#). Een voorbeeld is de mogelijkheid om in het omgevingsplan *omgevingswaarden* vast te stellen, een soort kwaliteitseis die aan de leefomgeving wordt gesteld. In het essay ['De omgevingswet, bewoners-initiatief en lokale politiek'](#) van LSA Bewoners worden vier verbeterpunten gegeven die van belang zijn om de soms hoge verwachtingen van de omgevingswet waar te kunnen maken:

- ▶ Geef bewoners de (mede-) regie op omgevingsvisies en omgevingsplannen;
- ▶ Pas bewoners- en buurtrechten toe op grond en vastgoed;
- ▶ Maak maatschappelijke meerwaarde leidend bij aanbestedingen en omgevingsbeleid;
- ▶ Zorg dat gemeentelijke afdelingen, werkzaam met de omgevingswet, beter worden ingebed in de leefwereld van bewoners.

Naast dit essay geeft ook het artikel [Landingsplaats voor de omgevingswet](#) 19 concrete voorstellen voor de omgevingswet, de belangrijkste instrumenten die daarbij horen en duidelijke voorbeelden uit de praktijk.

Omgevingswet: hoe neem je doelstellingen op het gebied van biodiversiteit mee in je omgevingsvisie?

Een gemeente kan meerdere tools inzetten om biodiversiteit te stimuleren en ervoor te zorgen dat de biodiversiteit wordt beschermd. De omgevingsvisie speelt hierbij een belangrijke rol. Het is daarom belangrijk dat biodiversiteit wordt meegenomen in de ontwikkeling hiervan. Dit kan als losstaand onderwerp worden behandeld en als onderdeel binnen andere onderwerpen, waardoor biodiversiteit integraal wordt aangepakt. Vanuit deze omgevingsvisie wordt de inzet van andere instrumenten binnen de omgevingswet bepaald. In een [handreiking van Bureau Stadsnatuur](#) worden concrete handvatten gegeven voor gemeenten om biodiversiteit te stimuleren en binnen de omgevingswet te waarborgen.

Wat gebeurt er al in Noord-Holland?

In Noord-Holland komen er alsmaar meer mooie initiatieven op die zich inzetten voor het vergroten van de biodiversiteit in de bebouwde kom. Onder andere op het platform Groen Kapitaal wordt het verhaal verteld van tientallen Noord-Hollandse initiatieven. Daarnaast zijn er ook andere websites waarop goede initiatieven terug te vinden zijn, zoals:

- ▶ [Landbouwmetnatuur.nl](#)
- ▶ [Boerenbusinessinbalans.nl](#)
- ▶ [Amsterdamrainproof.nl](#)
- ▶ [Haarlemmermeerwaterproof.nl](#)

Ken jij een leuk initiatief dat nog niet is te vinden op Platform Groen Kapitaal? [Meld het dan!](#)

Hoofdstuk 1

Kennisdossier

Natuurinclusief bouwen

Veelgestelde vragen over
**Natuurinclusief
bouwen**

Praktijkvoorbeeld
**Hilversumse
stadslandschappen**

Praktijkvoorbeeld
**Het nieuwe wonen
op Texel**

Expert uit de praktijk
**Geert Timmermans –
Gemeente Amsterdam**

Tips en tricks
**Natuurinclusief
bouwen**

Veelgestelde vragen over Natuurinclusief bouwen

Wat is natuurinclusief bouwen?

Natuurinclusief bouwen is een *integrale manier* van bouwen waarin ook maatregelen worden genomen die een positieve bijdrage leveren aan natuur, dier en planten. Het gaat om het type materiaal dat wordt gebruikt (biobased of circulair), welke gebouw gebonden maatregelen worden genomen (nestkasten, groene gevels, e.d.) én hoe het private en openbare grondgebonden groen wordt ingericht, beheerd en in samenhang gebracht met de omgeving. Deze manier van denken is mogelijk bij zowel nieuw te bouwen woningen als bestaande woningen én de ontwikkeling van de openbare ruimte. *Gebouwen bieden veel mogelijkheden voor het vergroten van de biodiversiteit in de bebouwde kom.* Wanneer dit op de juiste manier gebeurt kunnen ze een belangrijk onderdeel worden van het ecosysteem in en rondom dorpen en steden. Ook kleinere 'stapstenen': zelfs biodiverse kleine tuinen hebben waarde. Op deze manier wordt er een toekomstbestendige leef-omgeving gecreëerd voor zowel mens als dier.

Leef-en nestgelegenheden voor dieren en insecten creëren is een laagdrempelige natuurinclusieve maatregel om (bestaande) bebouwing te nemen.

Wat zijn de kansen voor biodiversiteitsversterking bij woningbouw?

Er liggen ontzettend veel kansen voor het vergroten van de biodiversiteit met betrekking tot de ontwikkeling van woningbouw en wijken in het algemeen. En deze kansen zijn voor relatief lage kosten voor elkaar te krijgen. Er is vanuit de gemeente Amsterdam een handreiking opgesteld waarin algemene informatie en twintig voorbeelden worden gegeven die direct gedaan uitgevoerd worden bij het bouwen van nieuwe huizen en wijken. [Je kan deze handreiking hier downloaden.](#)

Daarnaast liggen er kansen bij het in kaart brengen van ecologische knelpunten in de gemeente. Een voorbeeld kan zijn dat egels op een specifieke plek in de gemeente

worden aangereden. Vanuit deze knelpunten kan worden nagedacht over natuurinclusieve oplossingen waardoor er betere omstandigheden worden gecreëerd voor allerlei dieren of planten. Een aantal van de vele bijkomende voordelen hiervan zijn:

- ▶ Absorberen en opvangen van grote hoeveelheden regenwater;
- ▶ Verkoeling bij hitte en isolatie bij kou;
- ▶ Fysieke gezondheid van bewoners bevorderen door de opvang van fijnstof;
- ▶ Een mooie natuurlijke omgeving waarin bewoners recreëren en elkaar kunnen ontmoeten;
- ▶ Bestuiven van gewassen, fruitbomen, bloemen en tuinplanten;
- ▶ Beperken van plaaginsecten.

Welke gemeenten zijn hier al mee bezig in Noord-Holland?

Er zijn veel gemeenten bezig met het ontwikkelen van beleid waarbij natuurinclusief bouwen het nieuwe normaal wordt. Bij de gemeente Amsterdam proberen ze het natuurinclusief bouwen zelfs in landelijke wet- en regelgeving te krijgen. De gemeente Hilversum heeft de [leidraad natuurinclusief](#) bouwen opgesteld. Hierin zijn de mogelijkheden aangegeven voor natuurinclusief bouwen en de hoeveelheid ecopunten die de betreffende maatregelen verdienen. Daarbij is een verplichting van een minimaal aantal ecopunten per nieuw gebouw welke afhankelijk is van het nog te bouwen object.

Wat is de rol van de gemeente bij het stimuleren van een natuurinclusieve aanpak bij nieuwe bouwprojecten?

Er zijn meerdere mogelijkheden voor een gemeente om een rol te spelen bij natuurinclusief bouwen. Er kan worden gekozen om ontwikkelaars te stimuleren maatregelen te nemen. Dit kan onder andere middels subsidies. Daarnaast is het mogelijk om natuurinclusief bouwen af te dwingen. Dit kan door aanbestedingen op de markt te zetten met de verplichting om natuur mee te nemen in de ontwikkeling van gebouwen en de openbare ruimte.

Welke stappen kun je als gemeente concreet zetten op dit thema?

De eerste concrete stap die een gemeente kan zetten is het invoeren van een ecopuntensysteem. Een uitleg van dit puntensysteem is te lezen in dit [document](#) wat is opgesteld door Max Klasberg van Arcadis Nederland. Dit puntensysteem wordt door steeds meer gemeente gehanteerd bij de bouw van nieuwe huizen. Een voorbeeld is het [leidraad natuurinclusief bouwen](#) van gemeente Hilversum. Dit systeem kan richting bouwend Nederland gebruikt worden als verplichting om een minimaal aantal ecopunten te behalen bij het bouwen van woningen. Om kans te maken op een bouwopdracht en een vergunning moet een aannemer of projectontwikkelaar voldoen aan deze eis. Er kunnen punten worden behaald met verschillende natuurinclusieve maatregelen. Voorbeelden hiervan zijn in dit [document](#) terug te vinden.

Waar vind ik meer informatie over dit onderwerp?

Naast mooie voorbeelden en uitleg op de website van Groen Kapitaal zijn er verschillende websites waar meer informatie kan worden gevonden over natuurinclusief bouwen. Dit is onder andere terug te vinden op de volgende websites:

- ▶ [Bouwnatuurinclusief](#)
- ▶ [RVO](#)
- ▶ [Kanbouwen](#)
- ▶ [Open research Amsterdam](#)

Praktijkvoorbeeld: Hilversumse stadslandschappen

MYRTE MIJNDERS

Beleidsadviseur landschap en
ecologie bij de Gemeente Hilversum

De Gemeente Hilversum heeft recent een beleidsstuk over natuurinclusief bouwen ontwikkeld en enkele tools die rond dit thema kunnen worden ingezet. Myrte ziet hier een duidelijke aanleiding voor: 'Hilversum is tot op heden vooral een groene stad vanwege de natuur rondom Hilversum. De stad zelf is versteend en biedt veel mogelijkheden tot meer groen. Er zijn zorgen over de achteruitgang van biodiversiteit in de stad.'

Natuurinclusief bouwen is een manier om meer groen in Hilversum te creëren om zo de leefomstandigheden voor inwoners, zowel mens als dier, een stuk prettiger te maken. 'Het is van belang dat de stad natuurinclusief wordt zodat verschillende diersoorten ruimte en plekken kunnen vinden om te schuilen en nestelen', legt Myrte uit. 'Ik denk dat veel mensen zich er niet bewust van zijn dat sommige dieren afhankelijk zijn van huizen in de stad. Naast de nieuwbouw willen we ook stappen zetten met betrekking tot bestaande gebouwen. Daarnaast is het de bedoeling om de rondom de stad gelegen natuur met elkaar te verbinden via een natuurrijke stad.' >>

Er is onder andere een ecopuntensysteem ontwikkeld, waarbij er een bepaald aantal punten behaald kan worden afhankelijk van de omvang van het project en de locatie in Hilversum. De kosten van een natuurinclusieve voorzieningen in een gebouw ligt tussen de 50-2000 euro.

Wat is een stadslandschap?

Hilversum is ook ingedeeld in twintig stadslandschappen. Deze indeling is gebaseerd op de ligging ten opzichte van de natuur rondom de stad, de type bebouwing en de mate van groen. Deze stadslandschappen zijn opgezet door een ecologisch adviesbureau. 'Er zijn per stadslandschap in beeld gebracht wat voor een dieren daar voor kunnen komen en verschillende suggesties gedaan over hoe in voedsel, vocht, veiligheid en voortplanting voorzien kan worden voor deze dieren, licht Myrte toe. 'Op deze manier is het voor iedereen duidelijk wat er gevraagd wordt per stadsgebied en hoe inwoners een bijdrage kunnen leveren.' Dit geldt naast nieuwbouw ook voor verbouwingen van bestaande woningen. Samen met de provincie in de kosten wil de gemeente dat ontwikkelaars meer natuurinclusieve maatregelen nemen.

Welke kansen zie jij voor natuurinclusief bouwen in de toekomst?

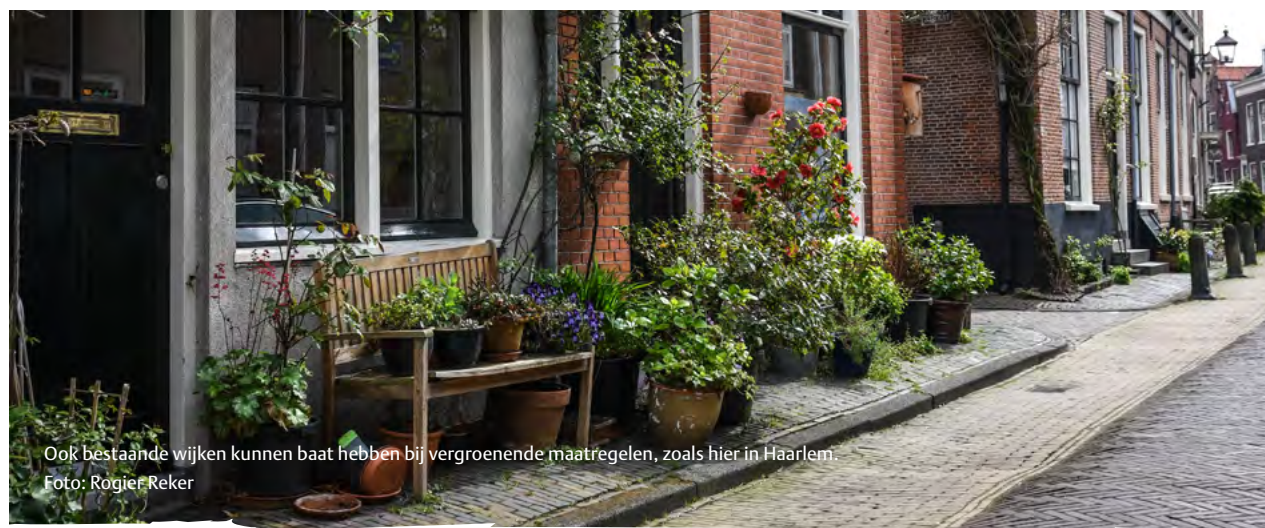
- ▶ 'Zet een ecopuntensysteem in om ontwikkelaars, architecten en particulieren bewust te maken van de vele en relatief betaalbare mogelijkheden voor natuurinclusief

bouwen en inspireer hen om minimaal 30 ecopunten te behalen bij de realisatie van een woning.'

- ▶ 'Zorg ervoor dat er vanuit de gemeente bekend is welke dieren er in stad voorkomen en kunnen voorkomen en welke planten hier van nature thuis horen in de eigen omgeving. Op deze manier worden ontwikkelaars en bewoners gefaciliteerd met de juiste informatie en zo de biodiversiteit ook echt vergroot wordt.'
- ▶ 'Je kan ook een online open data ontwikkelen waarop inwoners en ontwikkelaars kunnen aangeven wat voor natuurinclusieve maatregelen zijn genomen. Op deze manier kan een gemeente, mits ook de biodiversiteit wordt gemonitord, de waarde van natuurinclusief bouwen meten en mogelijk ook onderbouwen.'

Welke opgedane lessen zou je graag met anderen willen delen?

- ▶ 'Het is belangrijk om tijd en energie en te stoppen in mensen enthousiasmeren om het te doen en daarbij te faciliteren.'
- ▶ 'Een wijk-specifieke aanpak is van belang aangezien wijken vaak anders zijn. Iedere wijk heeft eigen problemen en heeft daardoor ook een andere focus nodig. Het is maatwerk', benadrukt Myrte.
- ▶ Werk integraal zodat er in binnen alle geledingen wordt nagedacht over verschillende manieren waarop groen van waarde kan zijn. Deel kennis en beleid over natuurinclusief bouwen met andere interne en externe stakeholders zodat deze bewust zijn van de mogelijkheden.

Ook bestaande wijken kunnen baat hebben bij vergroenende maatregelen, zoals hier in Haarlem.
Foto: Rogier Reker

Praktijkvoorbeeld: Het nieuwe wonen op Texel

JAN VAN ANDEL

Bestuurder bij Woontij

Jan woont sinds 25 jaar op Texel en is werkzaam bij woningbouwcorporatie Woontij. Hij vindt de menselijke kant van wonen het meest boeiende deel van zijn werk, hoewel 'de stenen' natuurlijk ook belangrijk zijn. Via Woontij is Jan betrokken bij de oprichting van Buurtskap de Tuunen. Dit is een nieuwe wijk die aan de oostkant van Den Burg wordt ontwikkeld, met zo'n 140 nieuwe woningen van verschillende types en prijsklassen. Een groot deel bestaat uit verplaatsbare sociale huurwoningen. Duurzaamheid, natuur en saamhorigheid staan centraal bij dit nieuwe Buurtskap. 'Het belang van een initiatief zoals Buurtskap de Tuunen is dat het een plek is waar mensen elkaar ontmoeten en de ruimte krijgen om zelf invulling te geven aan de ontwikkeling van de eigen leefomgeving', legt Jan uit. 'Een omgeving waarin natuur een grote rol speelt. Het woonplezier hangt af van hoe mensen zich verhouden tot hun omgeving. Wanneer hier veel natuur aanwezig is voelen mensen zich beter.'

De eerste huizen zijn al neergezet in het Buurtskap, voor mens én dier. Foto: Buurtskap de Tuunen.

'We zitten in een nationaal park, het is een gevoelig onderwerp om ruimte op te offeren voor woningen. Toen hebben we bepaald om vanuit het landschap te gaan kijken in plaats van uit een bouwlocatie. Omdat het om tijdelijke woningen gaat, gaan we een landschap creëren waarin woningen te gast zijn in plaats van andersom.'

'Het community gevoel van vroeger die er was in kleine dorpen willen we terugkrijgen in de te ontwikkelen woongemeenschappen', zegt Jan. 'De slogan van Woontij

is 'samen wonen naar wens'. Het 'naar wens' houdt in dat er vraaggestuurd wordt gewerkt, dus vanuit de behoefte van bewoners willen we iets aanbieden. En het 'samen wonen' houdt in dat er met het ontwerp aandacht wordt besteed aan gemeenschappelijke ruimtes, materialen en voorzieningen. Daarbij willen we ook dat bewoners gaan bepalen wie er komt te wonen, en dat is een hele spannende, omdat je dan het risico loopt op uitsluiting. Dit is nog een zoektocht waarbij rekening wordt gehouden om een goede afspiegeling van de samenwerking voor elkaar te krijgen.' >>

Hoe hebben jullie dit idee aan mensen voorgelegd?

Jan verteld dat het idee aanvankelijk als een droombeeld is gepitcht bij dorpsverenigingen en de gemeenteraad. 'Er moet een enigszins uitgewerkt idee zijn. Dit idee moet heel beeldend zijn om mensen mee te krijgen, omdat het dan gaat leven. Vanuit hier is het gesprek aangeknoopt met een wethouder. Er is een architect gevraagd om te helpen die ook al eerder voor de gemeente heeft gewerkt, hier scoorde we goed mee als initiatief. De voorbereidingskosten van € 10.000 zijn gedeeld met de gemeente. Hierdoor is de gemeente betrokken geraakt. Het is zelfs zover gegaan dat de gemeente het misschien té veel heeft overgenomen.'

Welke kansen zie jij voor natuurinclusief bouwen in de toekomst?

- ▶ Verplaatsbare kleine woningen die te gast zijn in de natuur zijn een grote kans, aldus Jan.
- ▶ 'Een gezamenlijke buitenruimte in plaats van ieder huishouden een eigen tuin. Er kan gedacht worden aan een boomgaard, voedselbos of moestuinen', zegt Jan. Halfverharde paden en parkeerplaatsen kunnen ook kansen bieden voor klimaatadaptatie.
- ▶ 'Heel breed de samenleving erbij betrekken zodat je allerlei kennis en kunde binnenhaalt als gemeente. Ik denk dat gemeenten en organisaties nog stappen kunnen zetten in de durf om bepaalde zaken over te laten aan bewoners. Bewoners verantwoordelijkheid geven en dat faciliteren.'

Welke opgedane lessen zou je graag met anderen willen delen?

- ▶ Betrek zoveel mogelijk partijen, waaronder de nieuwe bewoners, bij het ontwikkelingsproces en mogelijk ook de bouw. Hierdoor creëer je eigenaarschap in de buurt en wordt het ook onderhouden. 'Samenwerking is een must', vertelt Jan, 'ook als alles goed loopt is het belangrijk om het samen te blijven doen. Het is niet jouw feestje maar het feestje van iedereen die erbij betrokken is.'
- ▶ 'Zoek ontwikkelaars die ervaring hebben met natuurinclusief bouwen'.
- ▶ Jan ziet dat gemeenten initiatiefnemers en burgers meer duidelijkheid zouden kunnen geven, bijvoorbeeld over de mogelijkheden om grond te gebruiken. 'Faciliteer initiatiefnemers met de kennis binnen de gemeente over wetten, regels, bestemmingen, etc.'

Expert uit de praktijk: Geert Timmermans – Gemeente Amsterdam

**Landschapsarchitect en stadsecoloog bij
de Gemeente Amsterdam**

Geert is expert in het vormgeven van groen en de ecologie van de stad. 'Ik ben bezig met de natuurinclusieve stad, dus een stad voor mens, plant en dier', vertelt Geert. 'Ik ben specifiek betrokken bij natuurinclusief bouwen bij nieuwbouw en bestaande bouw: vormgeving van de natuur in de stad.' Geert heeft ook meegewerkt aan verschillende films en boeken over natuur in de stad.

'Het is van belang om de biodiversiteit te vergroten door bewust ruimte en mogelijkheden te creëren voor flora en fauna om zich te kunnen ontwikkelen', aldus Geert. 'Daarnaast heeft beplanting op gevels en daken ook overlap met klimaatadaptiviteit aangezien het isolerend werkt, water bergt, CO2 en fijnstof opvangt en ook de mentale gezondheid verbeterd. Het natuurinclusief bouwen is eigenlijk van zichzelf een integrale oplossing.'

Hoe maken we ruimte voor groen in de stad?

Wereldwijd is er een toestroom naar de stad', ziet Geert, 'en deze trend gaat zich doorzetten: er wonen nu al meer mensen in de stad dan daarbuiten. Daarnaast gaat het slecht met de biodiversiteit. Hoe kan de nieuwe stad een

bijdrage leveren aan deze biodiversiteit? In nieuw te bouwen wijken wordt rekening gehouden met mens, plant en dier waardoor de stad onderdeel wordt van één groot ecosysteem. Amsterdam heeft gezegd dat ze niet willen uitbreiden in het landschap, maar wel willen groeien. Er moet worden *ingebreed*', aldus Geert. De gemeente gaat in gebouwen met een niet-woon bestemming bijvoorbeeld woonruimte faciliteren. 'Naast de gebouwen is er genoeg openbare ruimte in beheer van de gemeente. Hier liggen ongelooflijk veel kansen om natuurinclusief te gaan (ver)bouwen.'

Eén van de dingen die Geert heeft gedaan is de ecologische structuur van Amsterdam in kaart brengen en planologisch vastleggen zodat daar niet in gebouwd kan worden. Hier zijn ook knelpunten naar voren gekomen: 'situaties waarvoor bepaalde dieren of diersoorten hinder ondervinden of zelfs doodgaan. Om deze knelpunten in de toekomst te voorkomen wordt in nieuw te bouwen wijken rekening gehouden met mens, plant en dier waardoor de stad onderdeel wordt van een groter ecosysteem', legt Geert uit.

Sturen op natuurinclusief met een ecopuntensysteem

De gemeente heeft een pilot gestart om te kijken hoe een ecopuntensysteem in de praktijk kan werken. Inmiddels heeft het bestuur na aanleiding van de pilot goedkeuring gegeven aan een verplicht puntensysteem. Geert legt uit: 'bij een aanbesteding leg je een vraag neer bij de markt waarbij een gemeente zelf voorwaarden kan bepalen. De

verplichting op het vlak van natuurinclusief bouwen is een ondergrens van 30 punten en minimaal 3 verschillende soorten maatregelen. Voldoen partijen hier niet aan, komen ze niet in aanmerking om in te schrijven. Daarnaast is het natuurlijk ook belangrijk om te onderzoeken of natuurinclusief bouwen inderdaad bijdraagt aan het vergroten van de biodiversiteit. Hier wordt ook op getoetst. Een nulmeting en met regelmaat nieuwe metingen om de vorderingen te zien', dit is ook van belang volgens Geert. 'Daarbij is zonne-energie makkelijk te meten, maar met groene daken is dat ingewikkelder.'

Welke kansen zie jij voor natuurinclusief bouwen in de toekomst?

- ▶ 'Binnen het groene onderwijs meer aandacht naar de inrichting en het beheer van natuurinclusieve maatregelen zoals verticale tuinen.'
- ▶ 'Het landelijke bouwbesluit gaat soms in tegen natuurinclusieve maatregelen. Dit moet worden aangepast zodat het juridisch gezien ook echt verplicht is om natuurinclusiviteit mee te nemen.'
- ▶ 'Daarnaast is er nu een probleem met de kades in Amsterdam', ziet Geert. 'Deze moeten worden gerenoveerd, een ideaal moment om dit direct goed te doen en dus natuurinclusief te doen.'
- ▶ Een autoluwe stad zorgt voor meer mogelijkheden voor natuur: 'de Pijp was vroeger alleen maar blik-blik-blik, nu staat er af en toe een auto en veel groen en toch wonen er net zoveel mensen.' >>

Welke opgedane lessen zou je graag met anderen willen delen?

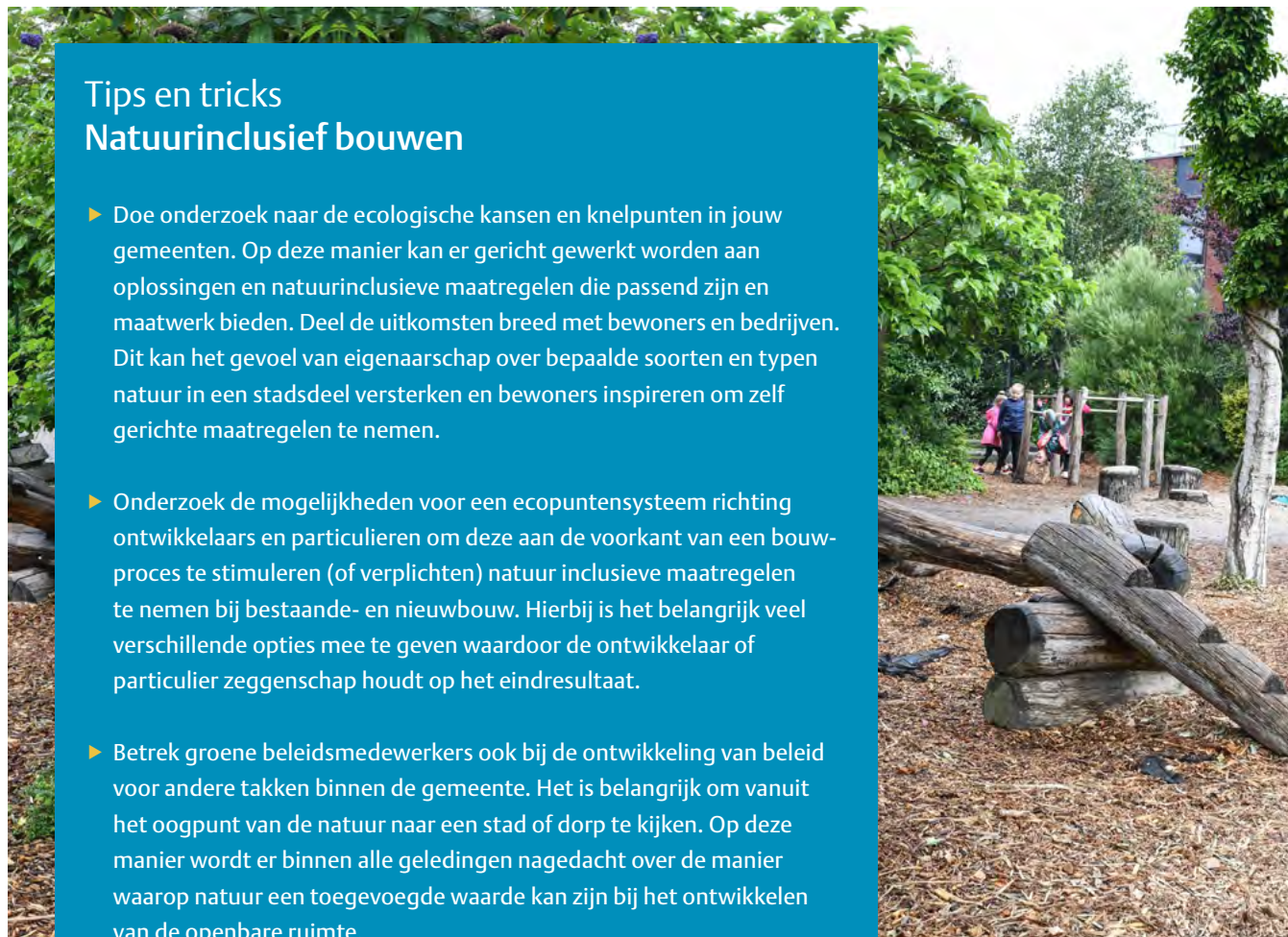
- ▶ 'Regel het natuurinclusief bouwen aan de voorkant van bouwen, renoveren en plannen.'
- ▶ 'Geef als gemeente het goede voorbeeld van wat er allemaal mogelijk is.'
- ▶ 'De kosten die je als gemeente maakt met betrekking tot natuurinclusief bouwen verdienen je op de midden- en lange termijn terug door de verschillende manieren waarop natuur haar waarde heeft voor de maatschappij.'
- ▶ 'Groen is een belangrijk deel van de oplossing voor verschillende maatschappelijke problemen en zal moeten worden meegenomen in alle geledingen van de overheid.'

Meer informatie?

- ▶ [Brochure 'Twintig ideeën voor natuurinclusief bouwen'](#)
- ▶ [Puntensysteem 'puntensysteem voor natuurinclusief bouwen'](#)

Tips en tricks Natuurinclusief bouwen

- ▶ Doe onderzoek naar de ecologische kansen en knelpunten in jouw gemeenten. Op deze manier kan er gericht gewerkt worden aan oplossingen en natuurinclusieve maatregelen die passend zijn en maatwerk bieden. Deel de uitkomsten breed met bewoners en bedrijven. Dit kan het gevoel van eigenaarschap over bepaalde soorten en typen natuur in een stadsdeel versterken en bewoners inspireren om zelf gerichte maatregelen te nemen.
- ▶ Onderzoek de mogelijkheden voor een ecopuntensysteem richting ontwikkelaars en particulieren om deze aan de voorkant van een bouwproces te stimuleren (of verplichten) natuur inclusieve maatregelen te nemen bij bestaande- en nieuwbouw. Hierbij is het belangrijk veel verschillende opties mee te geven waardoor de ontwikkelaar of particulier zeggenschap houdt op het eindresultaat.
- ▶ Betrek groene beleidsmedewerkers ook bij de ontwikkeling van beleid voor andere takken binnen de gemeente. Het is belangrijk om vanuit het oogpunt van de natuur naar een stad of dorp te kijken. Op deze manier wordt er binnen alle geledingen nagedacht over de manier waarop natuur een toegevoegde waarde kan zijn bij het ontwikkelen van de openbare ruimte.
- ▶ Betrek inwoners vanaf de eerste minuut bij de ontwikkeling en/of renovatie van gebouwen en de openbare ruimte zodat de (nieuwe) bewoners eigenaarschap voelen over de natuur in de buurt en verantwoordelijkheid nemen voor het beheer

Het groene schoolplein van basisschool De Verrekijker in Den Helder in een mooi voorbeeld van een manier om mensen in bestaande bebouwde gebieden meer groen te laten ervaren.

Foto: Rogier Reker.

Hoofdstuk 2

Kennisdossier

Natuurinclusieve

energietransitie

Foto: Voedsel Verbindt

Veelgestelde vragen
**Natuurinclusieve
energietransitie**

Praktijkvoorbeeld
**Beleidskaders voor
zon op land**

Praktijkvoorbeeld
**Multifunctionele zonne-
weide in Koggenland**

Expert uit de praktijk
**Hillebrand Breuker –
Provincie Noord-Holland**

Tips en tricks
**Natuurinclusieve
energietransitie**

Veelgestelde vragen over de Natuurinclusieve energietransitie

Kunnen duurzame energieprojecten bijdragen aan de versterking van de biodiversiteit?

Ja, dat kan. *De biodiversiteit kan direct versterkt worden op het niveau van de projectlocatie door deze natuurinclusief te ontwikkelen.* Er kan ook indirect worden gewerkt aan biodiversiteitsversterking door een deel van de opbrengsten van het project te investeren in natuurgebieden of de groene leefomgeving. Hier kan bijvoorbeeld een gebiedsfonds voor worden gebruikt en/of de oprichting van een stichting. [Lees meer over gebiedsfonds op de website van Hier Opgewekt.](#)

In de Gemeente Waterland worden de opbrengsten uit de windmolens langs de Zeedijk naar Marken via de Stichting Duurzaam Waterland ingezet voor duurzame projecten in de buurt. Zo bieden ze een 'meer-groen-subsidie' aan voor mensen die de tuin willen vergroenen, een regenton willen aanschaffen of een groen dak willen aanleggen. *Zo kan verduurzaming dienen als katalysator voor nóg meer verduurzaming.* [Lees hier meer over dit initiatief.](#)

Wat zijn belangrijke voorwaarden hiervoor?

De voorwaarden voor directe versterking van de biodiversiteit door de natuurinclusieve ontwikkeling van een projectlocatie gaan zowel over de inrichting als over de locatiekeuze. Daarbij is het belangrijk om er bewust van

te zijn dat zonneweides meer mogelijkheden bieden dan windmolens. Bij het plaatsen van windmolens wordt de projectlocatie doorgaans niet of weinig ingericht of ontwikkeld. De locatiekeuze is in dat geval vooral belangrijk.

Bij de locatiekeuze voor een zonneweide is het belangrijk om te kijken naar de huidige natuurwaarde en welke impact die ondervindt bij het aanleggen van een zonneweide. Leidt die voor bepaalde (beschermde) soorten of leefgebieden tot een negatieve impact die niet kan worden gemitigeerd? Dan kan de projectlocatie onmogelijk natuurinclusief worden ontwikkeld. Als de negatieve impact op de natuurwaarde kan worden gemitigeerd kan vervolgens worden onderzocht hoe die natuurwaarde kan verder kan worden versterkt. Locaties met een lagere natuurwaarde, zoals voormalige landbouwgrond of vervuilde grond, zijn natuurlijk het geschikt het voor per saldo versterken van natuurwaarden.

Denk bijvoorbeeld aan:

- ▶ Verhoging van het grondwaterpeil, bijv. ten behoeve van veenherstel;
- ▶ Natuurvriendelijke oevers langs sloten, waardoor onder andere de waterkwaliteit verbetert;
- ▶ Het plaatsen van bomen en/of struikgewas, bijv. ten behoeve van bepaalde vogelsoorten;
- ▶ Het inzaaien van kruidenrijk grasland;

Daarbij is het altijd belangrijk dat zo zonneweide zodanig wordt ingericht dat er, letterlijk en figuurlijk, ruimte blijft voor de natuur. Dat kan bijvoorbeeld door voldoende

ruimte te houden tussen de panelen, waardoor de waterinfiltratie en lichtinval op de bodem niet wordt gehinderd. Ook is het belangrijk om met een beheerplan te sturen op versterking van de biodiversiteit.

- ▶ In [dit onderzoek van Wageningen Environmental Research naar de biodiversiteit in zonneparken](#) worden ook aanbevelingen gedaan voor de inrichting.
- ▶ Daarnaast geeft WER in [het rapport 'Zonneparken, landbouw en natuur'](#) veel diepgaande informatie naar de impact van zonneparken op natuur- en landbouwgebieden.

Hoe kan de gemeente sturen op natuurinclusiviteit?

De gemeente heeft een sturende en aanjagende regierol in de energietransitie. Gemeenten kunnen sturen op natuurinclusiviteit bij energieprojecten door voorwaarden stellen bij de vergunningverlening. Een sterk beleidskader kan de basis leggen voor het aantrekken van zoveel mogelijk natuurinclusieve plannen.

Daarnaast kunnen ze de ontwikkeling van natuurinclusieve projecten actief aanjagen door middel van beoordelingssystemen. In een sterk beoordelingssysteem worden plannen beoordeeld op verschillende criteria op het gebied van natuur en biodiversiteit en worden ze hierop gescoord door experts.

In de [Toolbox Natuurinclusieve Energietransitie van de Natuur en Milieufederaties](#) worden verschillende goede voorbeelden van beleidskaders en beoordelingssystemen toegelicht.

Welke kansen biedt de RES voor een natuur-inclusieve energietransitie in Noord-Holland?

In de Regionale Energie Strategieën zijn zoekgebieden aangewezen voor wind- en zon op land. Deze zoekgebieden bieden kansen voor de ontwikkeling van zon of wind op land, maar moeten nog verder onderzocht en geconcretiseerd worden. Hierbij is 'natuur' een vaak genoemde factor die besluiten informeert. Als het versterken van de biodiversiteit het doel is, is het vooral raadzaam om in de zoekgebieden aan de slag te gaan met locaties met lage natuurwaarden.

- ▶ Lees meer over de RES op de [website van de Noord-Hollandse Energieregio's](#);
- ▶ De [Omgevingsverordening NH2020](#) bevat provinciale regels voor ontwikkelingen op het gebied van onder andere natuur, ruimte en water.
- ▶ In de leidraad [Kwaliteitsimpuls Zonneparken](#) van de Provincie Noord-Holland vind je inspiratie en aanbevelingen voor inpassing van zonneparken in verschillende Noord-Hollandse landschappen;
- ▶ In de [Ruimtelijke Handreiking Wind op Land](#) van de Provincie Noord-Holland vind je inspiratie en aanbeveling voor de inpassing van windturbines.

Hoe staat er nu voor met natuurinclusiviteit bij bestaande projecten?

Wageningen Environmental Research heeft in 2019 en 2020 onderzoek gedaan naar 25 Nederlandse zonneparken: wat is de impact op de bodem en hoe zit het met de biodiversiteit in deze parken? De resultaten lieten zien dat

er nog veel te doen is op dit gebied. Zo past maar klein deel van de onderzochte parken beheermaatregelen toe die de biodiversiteit optimaal vergroten.

Bij de parken die wél hoog scoren bleek dat er een veel hoger aantal verschillende plantensoorten en bijzondere soorten voorkwam dan bijvoorbeeld in het gemiddelde productiegroenland. Dit bleek onder andere het gevolg te zijn van maaien en afvoeren van het maaisel als beheersmaatregel. [Lees hier meer over dit onderzoek en de resultaten](#). De onderzoekers doen ook aanbevelingen voor de inrichting en het ontwerpen van een natuur-inclusief zonnepark.

Waar vind ik meer informatie over de natuurinclusieve energietransitie?

- ▶ De [Toolbox Natuurinclusieve Energietransitie van de Natuur en Milieufederaties](#) licht op basis van 8 belangrijke thema's goede voorbeelden uit de praktijk toe;
- ▶ De [Handreiking Natuur en Landschap in de RES van de Natuur en Milieufederaties](#) doet aanbevelingen voor een goede borging van natuur- en landschapsbelangen in de RES;
- ▶ In de [Gedragscode Zon op Land](#) heeft een breed netwerk aan organisaties (ontwikkelaars, coöperaties, natuurorganisaties) een aantal principes voor de ontwikkeling van zon op land opgesteld.

Praktijkvoorbeeld: Beleidskaders voor zon op land

VINCENT BAKKER

Beleidsadviseur energietransitie bij de Gemeente Haarlemmermeer

De Gemeente Haarlemmermeer ziet zonneweides als een tijdelijke oplossing. Vincent: 'de verwachting binnen de gemeente is dat er na een periode van 25 jaar nieuwe en vooral betere oplossingen zijn met betrekking tot duurzame energie. In de periode van zonneweides blijft het gebied een agrarisch bestemming behouden.' Het doel van de gemeente is om de transitie naar duurzame energie via zonneweides te ondersteunen door het afgeven van een tijdelijke vergunning. Dit moet worden gecombineerd met een boost voor het bodemleven en biodiversiteit. Deze boost is volgens de gemeente mogelijk doordat de grond voor een lange periode wordt onthouden van intensieve landbouw en voor een deel wordt vol gezet met planten, bomen en bloemen. 'Naast het doel van duurzame energie opwekken heeft de gemeente als doel dat de energietransitie van ons allemaal wordt', vertelt Vincent, 'en daarbij zowel de lasten als ook zeker de lusten voor de gemeenschap zijn. Dit wordt gedaan door inwoners, boeren en organisaties mee te nemen in het proces.' >>

Beleidskader en spelregels

‘Om te bepalen op welke manier wij als gemeente duurzame energie willen opwekken zijn bewoners en betrokkenen aan de voorkant gevraagd mee te denken. Hieruit zijn beleidskaders ontwikkeld waarin overkoepelende doelen en waarden staan met betrekking tot de ontwikkeling van een zonneweide in relatie tot de natuur, het milieu en de lokale samenleving. Deze doelen en waarden zijn leidend’, benadrukt Vincent.

Zo moet er een bepaald percentage van de grond open blijven voor natuur zodat de biodiversiteit wordt vergroot. Naar aanleiding van de beleidskaders heeft de gemeente in samenwerking met experts, zoals landschapsarchitecten, een beeldkwaliteitsplan opgesteld waarin aanvullende regels zijn opgenomen over de inpassing en inrichting. ‘Een voorbeeld van dergelijke spelregels is een specificatie over welke plantensoorten moeten worden gebruikt en op welke manier randzones vorm kunnen worden gegeven’, legt Vincent uit. Dit beleidskader houdt wel voldoende ruimte voor initiatiefnemers om zelf een voorstel te doen in gesprek met de omgeving.

De gemeente voelt zich verantwoordelijk voor een duurzame toekomst en ziet zichzelf als voortrekker en facilitator in de energietransitie. Om de kansenverhouding tussen commerciële partijen en initiatieven uit de samenleving gelijk te trekken voelt de gemeente zich verantwoordelijk om het kennisniveau over energie en maatregelen die mensen zelf kunnen nemen bij inwoners te verhogen. Hiervoor

is het NMCX (natuur en milieucentrum) een belangrijke partner. Dit centrum wordt door de gemeente volledig gesubsidieerd en bemand met mensen die kennis van zaken hebben om inwoners te helpen bij de stappen die zij willen nemen in de energietransitie.

Welke kansen zie jij voor de natuurinclusieve energietransitie in de toekomst?

- ▶ ‘Geef inwoners handelingsperspectief door een kenniscentrum op te zetten waarbij inwoners worden geholpen met kennis over energie maar vooral met het opzetten van een eigen energiecoöperatie.’
- ▶ ‘Inspireer inwoners door als gemeente mooie praktijkvoorbeelden te ontwikkelen met betrekking tot de natuurinclusieve energietransitie.’
- ▶ ‘Stel een maatschappelijke tender op waarin minimaal 50% lokaal eigenaarschap wordt geëist richting initiatiefnemers bij ontwikkelingen in de openbare ruimte.’

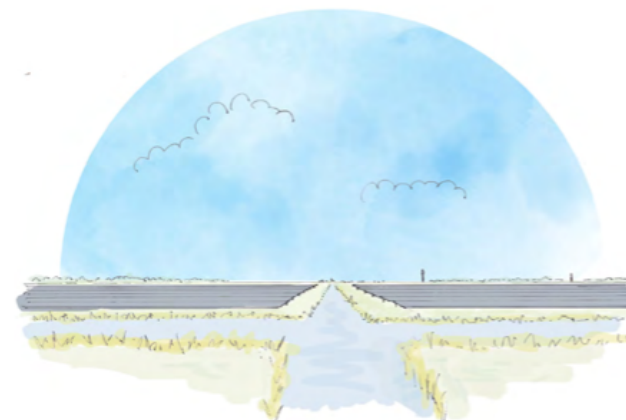
Welke opgedane lessen zou je graag met anderen willen delen?

- ▶ ‘Zorg ervoor dat het beleidskader en beeldkwaliteitsplan voorlopen op vergunningen zodat het proces transparant, goed en eerlijk gebeurt.’
- ▶ ‘Stel vooraf een goed doordacht participatietraject op waarin bewoners op de hoogte zijn over wat, hoe, waar, wanneer en binnen welke kaders besproken wordt’, zegt Vincent. ‘Zorg ervoor dat de ‘spelregels’ in samenspraak

met inwoners en de politiek kunnen worden aangepast aan de weerbarstige praktijk. Mits ze voldoen aan de overkoepelende waarden en doelen.’

- ▶ ‘Deel als gemeente kennis met initiatiefnemers die maatschappelijke impact voor ogen hebben.’
- ▶ ‘Monitor zowel de positieve en negatieve effecten van zonneweides. Deel en gebruik deze lessen of stuur bij als het mis lijkt te gaan.’

[Zie de website Nieuwe Energie van de gemeente Haarlemmermeer voor meer informatie.](#)

Impressie van een zonnecarré.
Illustratie: Beeldkwaliteitsplan zonnecarré,
Gemeente Haarlemmermeer.

Praktijkvoorbeeld: Multifunctionele zonneweide in Koggenland

TON SCHOLTE

Mede-initiatiefnemer bij Koggenland Energie Neutraal

Stichting KEN zet zich in voor het bieden van een oplossing voor het geschil tussen een kleine groep inwoners van Berkhout in samenwerking met LTO Nederland en de gemeentelijke en provinciale overheid met haar plannen voor de bouw van een nieuw industrieterrein. De oplossing volgens deze initiatiefnemers: de aanleg van een zonneweide op het terrein. 'Het idee is dat deze zonneweide moet worden ontwikkeld in combinatie met meerdere maatschappelijke functies en behoeften zoals een wandelpad, fietscrossbaan, recreatief zwemstrand, voedselbos en een community supported agriculture', ligt Ton toe. Hierbij is het voor ons essentieel om onafhankelijk te blijven en lokale bewoners inspraak te geven op het nog te ontwikkelen terrein. Het is voor KEN van groot belang dat naast de lasten ook zeker de lusten voor de lokale community zijn.'

'Met commerciële partijen is het de vraag; wie heeft er profijt van die zonnepanelen? En dat worden niet de inwoners van Koggenland. Dat moet je niet willen als gemeente.'

Hoe ga je van start?

- 1 De eerste stap is het actief benaderen van gelijkgestemde mensen en organisaties voor een samenwerking. Hierdoor is het mogelijk om elkaar te versterken via het uitwisselen van ideeën, ervaringen en kennis.
- 2 Vervolgens is er contact gezocht met gemeente Koggenland. 'Daar is lef voor nodig', benadrukt Ton. Naar aanleiding van dit contact is KEN als stichting opgericht. Dit is essentieel geweest om door de lokale overheden serieus genomen te worden. Immers: 'overheden willen vaak alleen in gesprek met serieuze partners waarbij ze het idee hebben dat de continuïteit is gewaarborgd.'
- 3 Na enkele gesprekken is het initiatief doorverwezen naar de provincie die voor het idee van een natuurinclusieve zonnepark open stond. Er is een sterk verhaal gecreëerd inclusief tekening van de natuurinclusieve zonneweide om het voor ambtenaren en inwoners beeldend te maken. Daarnaast is er de tijd genomen om de betrokken wethouder het hele verhaal van de natuurinclusieve zonneweide, met daarbij alle maatschappelijke doelstellingen, uitgebreid en duidelijk uit te leggen. In de tussentijd zijn er verschillende subsidies aangevraagd om geld los te krijgen voor de ontwikkeling van de plannen bij gemeente en provincie.

KEN is een stichting geworden, met een bestuur waar veel vrijwilligers betrokken zijn. Deze hebben zich verdeeld in verschillende werkgroepen waarbij er gekeken is naar interesse, netwerk en kennis. Zo is er een werkgroep die zich bezighoudt met de uitvoering van warmtemetingen

en is er een voor interne en externe communicatie. 'De samenwerking met de gemeente Koggenland is prima', vertelt Ton. 'Het is een grote uitdaging voor ons als initiatiefnemers om de gemeente mee te krijgen, daar gaat heel veel energie in zitten. Daarbij is het een kwestie van geluk met betrekking tot de contactpersonen bij de gemeente.' Doordat er de tijd is genomen om naar elkaar te luisteren, de goede intenties duidelijk zijn geworden en er onderling vertrouwen is, is er een goede relatie ontstaan tussen bewoners, overheid en politiek. Dit is volgens Ton cruciaal voor een goede samenwerking en daarmee het succes van het bewonersinitiatief.

Welke opgedane lessen zou je graag met anderen willen delen?

- ▶ Zorg ervoor dat bewoners en maatschappelijke organisaties weten waar en wie ze moeten hebben binnen de gemeente en neem een proactieve houding aan in het contact met burgers en initiatiefnemers.
- ▶ 'Creëer een sterk doordacht verhaal dat interesse en enthousiasme opwekt.'
- ▶ 'Zorg ook voor een reëel beeld over of investeringen het waard zullen zijn, of het uit kan.'
- ▶ Een website opzetten zodat geïnteresseerden initiatiefnemers en het initiatief kunnen vinden. Zorg dat mensen je kunnen vinden.
- ▶ Zoeken naar subsidiemogelijkheden en andere financieringsmogelijkheden. Er is de maatschappelijke subsidie aangevraagd bij de gemeente Koggenland en bij de provincie de subsidie uitvoeringsregeling duurzaamheidsinitiatieven.

Expert uit de praktijk: Hillebrand Breuker – Provincie Noord-Holland

Projectleider bij de Provincie Noord-Holland

Hillebrand Breuker heeft een achtergrond als landbouwdeskundige, heeft gewerkt met beheer en onderhoud van infrastructuur en is ook betrokken bij het programma Groen Kapitaal van de provincie Noord-Holland. Momenteel houdt hij zich daar bezig met de transitie naar infranatuur. Zijn specialiteit ligt bij het ontwikkelen van concepten die nog niet bestaan met betrekking tot infrastructuur.

‘Er zijn verschillende grote opgave voor Nederland en dus ook Noord-Holland. Met betrekking tot het vergroten van de biodiversiteit ga je dat niet oplossen door alleen een natuurnetwerk aan te leggen specifiek alleen voor de natuur’, legt Hillebrand uit. ‘Wanneer je dit allemaal monodisciplinair gaat aanleggen, dus alleen landbouw, alleen natuur en alleen energie is er te kort ruimte in Nederland. Het zal moeten worden gecombineerd.’ Daarnaast heeft Hillebrand het in plaats van ‘natuurinclusief’ graag over ‘maatschappij-inclusief’. ‘Je zet de mens centraal, dat klinkt heel egoïstisch, maar je zet vooral de gezonde mens centraal. Dan hebben we het over gezondheid, welzijn en zingeving. En dan kom je automatisch bij een omgeving die heel veel natuur in zich heeft’, zegt Hillebrand.

Er liggen veel kansen om de huidige infrastructuur en natuur te combineren. Hillebrand geeft als voorbeeld: ‘een kruimelregeling is een tijdelijke vergunning die na een periode vervalt waarbij het bestemmingsplan niet gewijzigd hoeft te worden. In deze periode kan geëxperimenteerd worden of iets werkt, ja of nee.’

‘Het gaat pas echt leven wanneer de natuur overal in wordt meegenomen.’

Wat is de rol van de overheid in een breed gedragen energietransitie?

De droom van Hillebrand is een netwerkende en participatieve overheid die kansen ziet en stimuleert binnen de lokale samenleving. ‘Er zijn zoveel goede mensen met goede ideeën die maatschappelijke impact willen bereiken die aansluiten op de doelstellingen van de overheid’, vertelt Hillebrand. ‘Een samenleving waarin allerlei ideeën en experimenten worden uitgevoerd om zoveel mogelijk innovatieve en integrale oplossingen te bedenken die passen bij de regio en de infrastructuur die er is. Het is maatwerk.’

‘Je moet initiatiefnemers vooral erg dankbaar zijn als er mensen naar je toekomen die allemaal doelstellingen hebben, waarvan je als gemeente zegt ‘dat zijn ook onze doelstellingen’ en je niet te verschuilen achter een bestemmingsplan maar maatwerk leveren’, zegt Hillebrand. Ga naast de inwoners zitten in plaats

van tegenover. Probeer als gemeente mee te denken en na te denken over wat deze initiatieven nog meer kunnen doen voor gemeente.’ Hij vindt het ook belangrijk dat de kansen voor burgers gelijk zijn aan die van grote bedrijven ondanks het grote geld en de administratieve kracht van de bedrijven.

‘De waterschappen zijn ontstaan vanuit problemen met water. Nu hebben wij nieuwe bedreigingen, waaronder energie’, gaat Hillebrand verder. ‘Leer uit het verleden en begin een nieuw soort overheid, een ‘doe-schap’. Een democratische organisatie die gericht is op het managen van klimaat, energie en biodiversiteit. Met aan de ene kant een bestuurlijke aansturende en aan de andere een uitvoerende component. En allemaal op gebiedsniveau, daarmee ontlast je een gemeente, provincie en waterschap. Deze partijen zijn wel allemaal vertegenwoordigd in die ‘doeschappen’ maar laten wel veel los. Verzekerd op een multifunctionele aanpak op alle belangrijke thema’s.’

Welke kansen zie jij voor de natuurinclusieve energietransitie?

De energietransitie wordt erg prijzig omdat aansluitingen op het net gewoon erg duur zijn, vooral op het platteland. ‘Daarom is het goed om kleinschalige oplossingen te vinden binnen de huidige infrastructuur op het platteland’, legt Hillebrand uit. ‘Hier kunnen lokale ondernemers en burgers met ideeën komen die door gemeenten moeten worden gefaciliteerd en gestimuleerd. Een uitdaging is om het niet alleen door de grote bedrijven te laten doen en daardoor alle macht in de handen van de grote bedrijven neer te leggen wat betreft energie. Kijk naar wat >>

het dorp nodig heeft, deze heeft meer nodig dan alleen energie. Betrek alle doelstellingen bij elkaar en bedenk met burgers en ondernemers een plan om dat allemaal bij elkaar te krijgen.'

Welke opgedane lessen zou je graag met anderen willen delen?

- ▶ 'De bestuursraad vindt vernieuwende plannen vaak helemaal geweldig, maar ambtenaren houden zich op de vlakte omdat het vaak niet past binnen huidige wet- en regelgeving. Hier moet een andere manier van denken komen binnen een gemeente zodat ideeën die door de samenleving en politiek gewenst zijn kan worden ontwikkeld. Gemeenten moeten niet te bang zijn om in de meewerkende stand gaan zitten.'
- ▶ 'Gemeenten hebben de tijd niet om allerlei problemen op te lossen waardoor het makkelijk is om alles te laten aan grote bedrijven met veel geld. Op welke manier profiteren bewoners hiervan? Bijna niet. Dat is niet de manier om de energietransitie op te lossen. Dat zorgt voor weerstand richting de overheid.'
- ▶ 'Werk met een gebiedsfonds waarmee een ontzettend groot investeringspotentieel wordt gecreëerd. Betrek bewoners bij het gebiedsfonds wat betreft regels en afspraken.'

'Investeer en organiseer in een goede en professionele samenwerking met bewoners en in ambtenaren die de netwerkende en participatieve overheid representeren.'

Tips en tricks Natuurinclusieve energietransitie

- ▶ Leg de voorwaarden voor natuurinclusiviteit bij energieprojecten vast in een beleidskader. Dit biedt niet alleen houvast voor initiatiefnemers, maar ook voor bewoners die graag willen weten wat ze kunnen verwachten van de lokale energietransitie.
- ▶ Het beheer van een zonneweide is een vaak vergeten maar zéér belangrijk element bij het vergroten van de biodiversiteit. Vraag ontwikkelaars of initiatiefnemers om een beheerplan op te stellen. Monitoring kan belangrijk zijn om het succes van de beheersmaatregelen te toetsen. Hiervoor kunnen bijvoorbeeld lokale groepen van experts worden gevraagd.
- ▶ Gemeente hebben een cruciale rol richting energieke initiatieven uit de samenleving. Als een gemeente dergelijke initiatieven graag ziet ontstaan is het belangrijk om een actieve en faciliterende houding aan te nemen. Dit vraagt om investeringen (tijd of financiering) en veel overleg.
- ▶ Neem in een beleidskader niet alleen voorwaarden op voor natuurinclusiviteit bij de inrichting van een zonneweide, maar overweeg ook om participatieve ontwerpprocessen hierin mee te nemen. Hiermee kan lokale expertise worden toegepast én kan het draagvlak voor deze projecten ook worden vergroot.
- ▶ Overweeg maatregelen die zowel een positieve impact kunnen hebben op natuur als op de maatschappij, zoals een gebieds- of omgevingsfonds. Hiermee kun je er bijvoorbeeld voor zorgen dat mensen met kleine beurs ook betrokken kunnen worden bij de energietransitie.

Hoofdstuk 3

Kennisdossier

Klimaatadaptatie

Veelgestelde vragen
Klimaatadaptatie

Praktijkvoorbeeld
**Groene lessen
uit Diemen**

Praktijkvoorbeeld
**250 geveltuintjes
in Alkmaar**

Expert uit de praktijk
**Dorien Kotterman -
De Groene Reiger**

Tips en tricks
Klimaatadaptatie

Veelgestelde vragen over Klimaatadaptatie

Wat hebben klimaatadaptatie en biodiversiteit met elkaar te maken?

Klimaatadaptatie is het nemen van maatregelen die de impact van de gevolgen van klimaatverandering kunnen verzachten. In het bebouwd gebied wordt vooral overlast verwacht door *hittestress, zware regenval en periodes van droogte*. Deze veranderingen kunnen lokaal een grote impact hebben op de *leefbaarheid* van gebieden voor bepaalde soorten. Klimaatverandering kan op die manier een bedreiging vormen voor de biodiversiteit in de stad. In [de Klimaat-effectatlas](#) zijn deze gevolgen op verschillende kaarten zichtbaar gemaakt, bijvoorbeeld voor hittestress of de waterdiepte bij hevige neerslag.

Klimaatadaptatieve maatregelen kunnen echter ook kansen bieden voor het versterken van die biodiversiteit: 'groene' oplossingen zijn vaak kosteneffectief, dat wil zeggen relatief niet duur en met bijkomende maatschappelijke baten. Door *meer groen* te planten in de stad kan er een lokaal verkoelend effect ontstaan. Daarnaast wordt met minder verharding de infiltratiecapaciteit van de bodem vergroot. Door in sterk verharde, 'grijze' gebieden meer groen of natuurlijke waterberging aan te leggen kan dus zowel een plus worden gerealiseerd voor de klimaatadaptatie als ook voor de biodiversiteit.

[De Gemeente Heerenveen heeft in 2020 zelfs één uitvoeringagenda](#) gemaakt voor de thema's klimaat-

adaptatie en biodiversiteit. Doormiddel van een uitvoeringsagenda bestaande uit verschillende projecten worden de doelen op het gebied van klimaatadaptatie en biodiversiteit zoveel mogelijk integraal benaderd.

Welke andere maatschappelijke doelen combineren hier goed mee?

Maatregelen op het gebied van klimaatadaptatie die bottom-up in de wijken worden uitgevoerd kunnen bijdragen aan de sociale cohesie in de wijk en daarnaast de leefomgeving aantrekkelijker maken en de biodiversiteit versterken. Denk bijvoorbeeld aan vergroening, het afkoppelen van regenpijpen of de aanleg van groene daken. Meer groot-schalige werkzaamheden, bijvoorbeeld aan de riolering en afvoer, kunnen bijvoorbeeld worden gecombineerd met de warmtevoorziening of het aanpakken van de infrastructuur.

Welke kleinschalige maatregelen kun je nemen in de stad?

De website van Amsterdam Rainproof heeft een toolbox met voorbeelden van maatregelen die in verschillende delen van de stad of straat kunnen worden genomen. [Je kan de toolbox hier vinden](#). Denk bijvoorbeeld aan de aanleg van wadi, een groot netwerk van infiltratiekratten, of zelfs een waterplein. De [website van platform Haarlemmermeer Waterproof](#) geeft ook een breed overzicht aan maatregelen en voorbeelden.

Het Kennisportaal Klimaatadaptatie heeft een tool gepubliceerd die de effectiviteit van verschillende maatregelen inzichtelijk maakt voor een werkgebied naar keuze. De tool

kan bijvoorbeeld gebruikt worden om scenario's mee op te stellen voor een bepaalde wijk en een lijst aan maatregelen te verkennen. [Lees hier meer over deze Toolbox Klimaatbestendige Stad](#).

Hoe kan de gemeente initiatieven op het gebied van klimaatadaptatie en biodiversiteit ondersteunen?

Initiatieven op het gebied van klimaatadaptatie die verder gaan dan enkel groen aanleggen kunnen al snel ingewikkeld worden. Er is veel kennis beschikbaar bij de waterschappen, organisaties als Amsterdam Rainproof, NME's, IVN en de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland. Bewonersinitiatieven zijn ook gebaat bij ondersteuning vanuit de gemeente. Zorg voor één aanspreekpunt waar informatie en materiaal kan worden opgevraagd. Daarnaast kan, als de middelen het toestaan, financiering beschikbaar worden gesteld voor bewonersinitiatieven. De groendienst van de gemeente Alkmaar maakte bijvoorbeeld [de inspiratiegids Meedoen in het Groen](#) om de mogelijkheden te illustreren.

Hoe kun je bewoners prikkelen om huis en tuin klimaatadaptiever in te richten?

'Klimaatadaptatie' is voor veel mensen een abstract begrip. Vaak zijn mensen wel geïnteresseerd in vergroening of afkoppelen, maar doen dat niet vanuit het motief 'klimaatadaptatie' maar omdat ze er andere voordelen in zien, zoals het creëren van een aantrekkelijke tuin. Je kan dus een veel bredere groep bewoners bereiken door 'klimaatadaptatie' niet te presenteren als een doel op zich maar als een *bijkomend voordeel* van op zichzelf interessante maatregelen.

De gevolgen van klimaatverandering worden de laatste jaren *steeds zichtbaarder* voor mensen. Denk bijvoorbeeld aan het noodweer dat in juni 2021 in grote delen van Noord-Holland voor overlast zorgde of de extreme hitte en droogte van de zomer van 2020. Gebruik deze momenten om het belang van klimaatadaptatie te onderstrepen en de gevolgen tastbaar te maken.

Zorg voor laagdrempelige informatie en inspiratie, via de website van de gemeente of bijvoorbeeld sociale media. Zet bestaande initiatieven of vraagbaken in je gemeenten in de spotlight en verwijst naar goede voorbeelden en bronnen van meer informatie.

Denk bijvoorbeeld aan:

- ▶ De Vereniging Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling heeft het [Handboek voor de Watervriendelijke Tuin](#) gepubliceerd, met kennis en tips die mensen in en om het eigen huis kunnen toepassen.
- ▶ De brochure [Door de tegels de tuin niet meer zien](#) van het Kennisportaal Klimaatadaptatie, met tips voor privé tuinen.
- ▶ De brochure [De Klimaatactieve Stad](#) van Natuur en Milieu Overijssel licht enkele praktisch voorbeelden van maatregelen uit.

Daarnaast kun je onderzoeken of er ook regelingen of subsidies beschikbaar kunnen worden gesteld aan bewoners die met eigen huis en tuin aan de slag gaan (zoals het plaatsen van een regenton of infiltratiekrat).

Welke stappen kan een gemeente zelf zetten om de openbare ruimte klimaatadaptief in te richten?

Niet alleen in tuinen en gebouwen, maar ook in de openbare zijn grote stappen te zetten om bebouwde gebieden klimaatadaptief in te richten. Er kan op kleine schaal verharding verwijderd worden, bijvoorbeeld door middel van geveltuintjes en perken. Er zijn echter ook meer grootschalige maatregelen die kunnen worden genomen in de openbare ruimte. De Gemeente Schagen is bijvoorbeeld van een plan om 300.000 bomen te planten in haar gemeente. Ook kan er onderzocht worden hoe regenwater kan worden afgevangen om het riool te ontzien en in te zetten in tijden van droogte. [Kijk voor meer inspiratie naar de kennisdossiers op de website van Klimaatadaptatie Nederland.](#)

Betrek bewoners bij klimaatadaptieve maatregelen, bijvoorbeeld voor de eigen tuin of een buurttuin.

Foto: De Groene Reiger.

Praktijkvoorbeeld: Groene lessen uit Diemen

FRANK VAN LEEUWEN

Beleidsmedewerker bij de Gemeente Diemen

‘Het is duidelijk dat het klimaat verandert en daarbij vaker hevige regenval en langere droogtes zichtbaar zijn’, ziet Frank. ‘Hier moeten wij ons aan aanpassen. Diemen is een dichtbebouwde omgeving waarin veel bestrating ligt waardoor het enorm heet kan worden in de zomer. Vanuit de samenleving wordt regelmatig aangegeven dat het op bepaalde plekken wel erg heet wordt. Als gemeente moeten wij een voorbeeld zijn voor bedrijven en bewoners en deze verantwoordelijk willen wij pakken. Wij willen onze gemeente nog klimaatadaptiever inrichten om o.a. extreme hitte tegen te gaan.’

Hoe richt je je gemeente klimaatadaptief in?

Er wordt door de gemeente Diemen regelmatig onderzoek gedaan naar mogelijke probleemsituaties met betrekking tot klimaatverandering. Op deze manier is het duidelijk waar het aan schort, wat goed gaat en op welke manier er naar oplossingen gekeken moet worden. ‘We proberen meer bomen in Diemen aan te planten. Een herinrichting is een belangrijk moment hiervoor. Er is ook een strenge kapvergunning, hierin staat ook dat als er gekapt moet worden en dat er naar ratio meer wordt teruggeplant. Deze bomen geven schaduw en dus minder hitte voor

inwoners.’ De gemeente heeft al beleid omtrent klimaatadaptatie, dat waar nodig wordt vernieuwd. ‘Dit gaat ook erg snel aangezien er vanuit de politiek en ook bewoners veel naar gevraagd wordt en bovenaan de agenda staat van heel veel betrokkenen’, aldus Frank.

Frank vindt participatie zeer belangrijk bij groene projecten: ‘het is belangrijk om bewoners te inspireren en daarnaast aan de voorkant mee te nemen in het proces. Op deze manier wordt het groen breed gedragen. Er is natuurlijk als een 95% stille meerderheid, deze moeten ook meegenomen worden in het proces. Daarbij is het van belang deze aan de voorkant mee te nemen zodat het uiteindelijk kosten en problemen scheelt aan de achterkant. Bewoners zijn blijer met hun buurt en nemen er meer verantwoordelijkheid voor met betrekking tot beheer en onderhoud.’

In de praktijk is er nog veel weerstand in delen van een gemeente die weinig groen hebben om toch groener te gaan denken. ‘De afdeling groen gebruikt de eigen invloed op de openbare ruimte wel om klimaatadaptatie toe te passen’, vertelt Frank. ‘Er wordt nu een wijk gebouwd waarin heel erg veel rekening wordt gehouden met klimaatadaptatie. Er is een grote uitdaging in de praktijk voor Diemen aangezien de grond zakt vanwege het veengebied. Bomen krijgen niet de kans om groot te worden omdat de grond moet worden verhoogd en bomen daar niet tegen kunnen. Het is dus belangrijk om het aantal bomen in de gaten te houden.’

Welke kansen zie jij voor klimaatadaptatie in de toekomst?

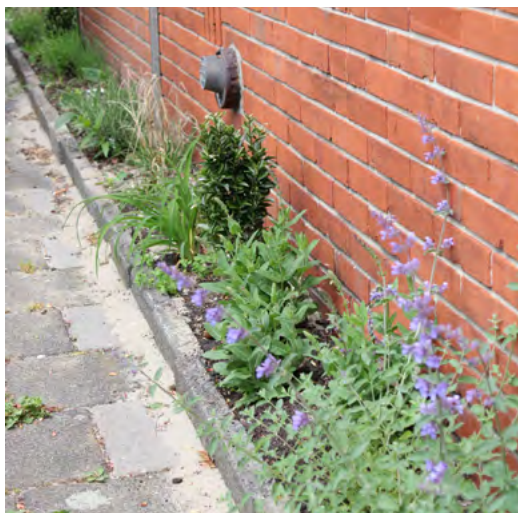
- ▶ ‘Ontwikkel een bewonersscan waarbij het type bewoners in een wijk in kaart wordt gebracht en op deze manier nagedacht kan worden hoe het best deze bewoners te bereiken en betrekken bij de ontwikkeling van de stad en dus ook het groen.’
- ▶ ‘Bij snelgroeiende gemeenten die vergroten in de breedte, in plaats van de hoogte, wordt natuur vervangen door woningen aangezien hier ook een groot belang ligt. Bij nieuw te bouwen wijken is het bij de ontwikkeling daarom goed te kijken vanuit het landschap dat wordt ingenomen.’

Welke opgedane lessen zou je graag met anderen willen delen?

- ▶ Om meer klimaatadaptief te bouwen moeten meerdere disciplines in een gemeente met elkaar samenwerken om wat te kunnen bereiken. ‘Creëer een mix van jonge en ervaren werknemers die hun kennis en nieuwe ideeën met elkaar kunnen delen zodat de conservatieve gedachten van vaak oudere werknemers minder invloed hebben en de broodnodige verandering sneller gaat.’
- ▶ Laat bewoners participeren in het groen en zorg voor voorlichting over hoe zij de eigen tuin kunnen beplanten. ‘Het is belangrijk om groen beheerstechnisch gezien zo te planten dat het voor bewoners niet al te veel moeite kost het te beheren.’ >>

- 'Het is het waard om geld, tijd en moeite te steken in participatie van bewoners aan het aller begin van een ontwikkelingstraject van een stad, wijk, straat of buurt. Dit scheelt heel veel aan de achterkant aangezien er allerlei negatieve gevolgen bij zitten waarin bewoners het niet als hun straat beschouwen en minder verantwoordelijkheid nemen, zich minder veilig voelen, zich minder gezond voelen, etc. Creëer eigenaarschap over verandering en ontwikkeling.'

Een geveltuin in Alkmaar liet zien hoe bewoners ook met kleine stappen hun buurt kunnen vergroenen.

Foto: Minella Haazelager.

Praktijkvoorbeeld: Campagne 250 geveltuintjes in Alkmaar

SIMONE STAM

Beleidsadviseur groen bij de Gemeente Alkmaar

De Gemeente Alkmaar heeft de ambitie om in de periode 2020 t/m 2026 ruim 5 hectare extra groen te realiseren. Dit doet de gemeente door het vergroenen van de openbare buitenruimte (steen eruit, groen erin) én door het stimuleren en ondersteunen van groene buurtinitiatieven, groene schoolpleinen, groene tuinen en de aanleg van groene daken. Het doel: het versterken van de biodiversiteit, bijdragen aan klimaatadaptatie en leefbaarheid. Voor deze ambities heeft de gemeenteraad extra budget ter beschikking gesteld.

In 2021 is als onderdeel van deze impuls en het stimuleren van groene participatie onder meer de campagne actie '250 Geveltuinen Alkmaar' uitgevoerd. De gemeente Alkmaar was opdrachtgever en Tycho Hellinga van Hellingproof Cultuur te huur (ism Groenemorgen en Ginger Verhagen) voerden de actie uit. De actie in Alkmaar was geïnspireerd op de (door Groenemorgen uitgevoerde) actie voor 1000 geveltuinen in Rotterdam.

Hoe bereik je bewoners met je actie?

De campagne startte op 22 mei (de Dag van de Biodiversi-

teit!) en werd afgesloten in december. Simone: 'Doel van de actie was de aanleg van 250 geveltuinen en dat is gelukt!' In totaal zijn er in de actieperiode 255 geveltuinen aangelegd. Deelnemende bewoners legden zelf hun geveltuintje aan. Voor een samenwerking van 5 of meer burens is er een subsidie. Daarnaast zijn er 25 geveltuinen weggegeven voor mensen met een kleine beurs. Voor de actie was een webpagina aangemaakt, met informatie, tips en de mogelijkheid de geveltuin aan te melden voor de kaart waarop alle aangelegde geveltuinen zichtbaar zijn: zie hier de [speciale website](#). Deelnemers kregen een houten bordje van de actie om in hun geveltuin te plaatsen en een poster voor op het raam. Simone 'Vooral in de binnenstad, maar ook in de andere wijken en dorpen zijn geveltuintjes aangelegd. Gaaf om te zien hoe bewoners elkaar inspireerden en de actie als een groene golf steeds groter werd. Buren kwamen door de tuintjes ook meer met elkaar in contact en werden er samen blij van. De zichtbaarheid van geveltuinen is groot, waardoor het al snel onderwerp van gesprek is tussen bewoners. Mensen beseffen dat ze met een geveltuin bijdragen aan groter geheel: een aantrekkelijke straat, biodiversiteit en plek waar regenwater de grond in kan.'

Welke kansen zie jij voor klimaatadaptatie in de toekomst?

'Alkmaar heeft een krachtige ambitie en beleidslijn op gebied van klimaatadaptatie, ook samen met de regio. Belangrijk is de combinatie van het als gemeente zélf maatregelen treffen, zoals bij herinrichtingen van de >>

openbare buitenruimte – en daarbij samenwerkingen aan te gaan met bijvoorbeeld woningbouwverenigingen – tegelijk met het stimuleren en waar mogelijk ondersteunen van inzet vanuit bewoners, bedrijven en organisaties’, vertelt Simone. In de openbare buitenruimte is in de afgelopen twee jaar door de gemeente (via Stadswerk072) al circa 2,3 hectare verharding vervangen door groen. ‘Er zijn veel plekken waar nog vergroeningsmogelijkheden zijn, en er liggen kansen voor klimaatadaptatie maatregelen in de diverse toekomstige herinrichtings- en bouwprojecten’.

Welke opgedane lessen zou je graag met anderen willen delen?

- ▶ ‘Zoek bij een dergelijke campagne een enthousiaste partij die dit voor de gemeente kan uitvoeren. De gedreven inzet, laagdrempelige communicatie via allerlei kanalen en de soms ook spontane hulp aan bewoners door Tycho en Ginger hebben zeker bijgedragen aan het succes in Alkmaar.’
- ▶ ‘Creëer situaties waarbij inwoners weten waar ze met hun ideeën en initiatieven terecht kunnen.’
- ▶ ‘Betrek de wegenbeheerder in een vroeg stadium. De wegenbeheerder van onze beheerorganisatie Stadswerk072, heeft bijvoorbeeld gebakken klinkers die bewoners over hadden opgehaald om elders te kunnen hergebruiken. Verder had hij belangrijke tips en randvoorwaarden over de randopsluiting van geveltuinen. Op tijd weten en daardoor goed kunnen

communiceren welke regels er voor de bewoners zijn helpt.’

Bewoners mogen ook nu ná de campagne zelf een geveltuin aanleggen. In principe van maximaal 30 cm breed en zodanig in te richten en te onderhouden dat gebruik van de stoep gewaarborgd blijft. Gemeente en bewoners kunnen samen veel betekenen als het gaat om vergroenen.

Bewoners in het centrum van Alkmaar leggen geveltuintjes aan.
Foto: Fotostudio Wick Natziijl

Expert uit de praktijk: Dorien Kotterman - De Groene Reiger

DORIEN KOTTERMAN

Zelfstandig adviseur en eigenaar van De Groene Reiger

Dorien doet naar eigen zeggen aan ‘verlangenverstrengeling’: ze brengt alle partijen die iets met groen doen of willen doen bij elkaar. Hier ontwikkelt ze ‘groenconcepten’ voor. ‘Dus als een gemeente worstelt met de vraag, ‘hoe krijg ik mensen enthousiast om meer met groen te doen’’, legt Dorien uit. ‘Een groenconcept zorgt ervoor dat mensen worden ontzorgd, dat ze het leuk hebben, dat ze elkaar kunnen ontmoeten, dat kan heel breed. Ik kijk echt naar de wensen van de verschillende organisaties en op welke plek hebben ze allemaal dezelfde wens. Waar energie is kun je aan de gang.’

‘In de praktijk komen de mooiste ideeën vanzelf naar boven wanneer je partijen met dezelfde verlangens bij elkaar brengt en onderling kennis laat delen. Ik ben creatief maar met z’n allen zijn we veel creatiever’, zegt Dorien. Zo is GAVE (Groene, Actieve, Gevarieerde en Educatieve) ommetjes ontstaan. Met dit idee stapt Dorien naar de gemeente om te vragen wat ze van dit idee vinden. ‘Ik heb een vast contactpersoon bij de gemeente. De groene ideeën zijn vaak overstijgend aan groenbeheer omdat het integraal werken is waarbij andere maatschappelijke waarden zijn meegenomen.’ Zo heeft ze gesprekken gehad over stedenbouw, klimaatadaptatie, gezondheid en preventie.

‘Daarnaast is het belangrijk om inwoners te ontzorgen waarbij mensen toch bepaald gedrag gaan vertonen zonder dat ze daar heel veel moeite voor hoeven te doen.’

Waarom is groen zo belangrijk?

‘Het belang van groen is ontzettend groot en komt daarbij ook vanuit allerlei verschillende kanten’, vertelt Dorien. ‘Groen helpt tegen hittestress, extreme waterval, het brengt mensen dichterbij elkaar. Recreatieondernemers zouden veel minder omzet hebben wanneer ze niet in of rondom het groen zitten. Huizen zijn ook veel meer waard in en rondom groen. De biodiversiteit wordt vergroot met meer groen. En de gezondheid van mensen stijgt wanneer ze in en rondom natuur bewegen en sporten. De enige manier om een integraal probleem als het klimaatprobleem aan te pakken is niet op het van één ooghoek te bekijken maar vanuit een meerwaarde vanuit al die terreinen’, betoogt Dorien.

Welke kansen zie jij voor klimaatadaptatie in de toekomst?

► Het is bewezen dat 85% groen in de tuin dé oplossing is voor extreme hitte en regen, biodiversiteit en gezondheid. ‘Bij het renoveren/updaten van wijken: neem de wijk mee en praat samen over hoe groen moet worden meegenomen.’ Daarnaast ook: ‘nieuwbouwwijken vergroenen, voorkomen is beter dan genezen. Bij het starten van een nieuwbouwwijk

incalculeren waarbij je bewoners betreft en een verplichting richting ontwikkelaars dat er 85% groen in de tuin staat’, tipt Dorien.

- ‘Het betrekken van inwoners bij de ontwikkeling van een wijk zorgt ervoor dat het groener wordt en mensen zich duurzamer en socialer gaan gedragen.’
- ‘Stel bij de verkoop van nieuwbouwwoningen verplicht dat er al een onderhoudsvriendelijke tuin is gemaakt in plaats van steen. Dit is nog goedkoper ook want steen is duur. Plaats een haag in plaats van een schutting.’
- Groen is ook belangrijk voor de mentale gezondheid: kinderen die opgroeien in een groene omgeving hebben 55% minder kans op een geestelijke aandoening in hun leven.

Welke opgedane lessen zou je graag met anderen willen delen?

- ‘De groene afdeling en de sociale afdeling binnen een gemeente moeten met elkaar samenwerken omdat deze elkaar altijd versterken. De budgetten van beide moeten samengevoegd worden tot één budget.’
- Samenwerking is de sleutel: soms staan er grote projecten stil bij een gemeente, wanneer daar weer verschillende partijen bij worden betrokken komt er weer energie en gaat het weer lopen.
- ‘Je hebt iemand nodig zoals De Groene Reiger die een vinger aan de pols houdt en partijen bij elkaar houdt en in gesprek houdt. Want gemeenten hebben het te druk om dergelijke brede trajecten te doen.’ >>

- 'Een gemeente moet open staan voor het feit dat ze van tevoren niet weten wat er uitkomt', vertelt Dorien. 'Omdat je niet vooraf aan een traject waarin met alle betrokkenen gesproken wordt kan aangeven wat er uit gaat komen.' 'What's in it for me', als mensen een eigen invulling kunnen geven kom je met elkaar tot iets dat je graag wilt.

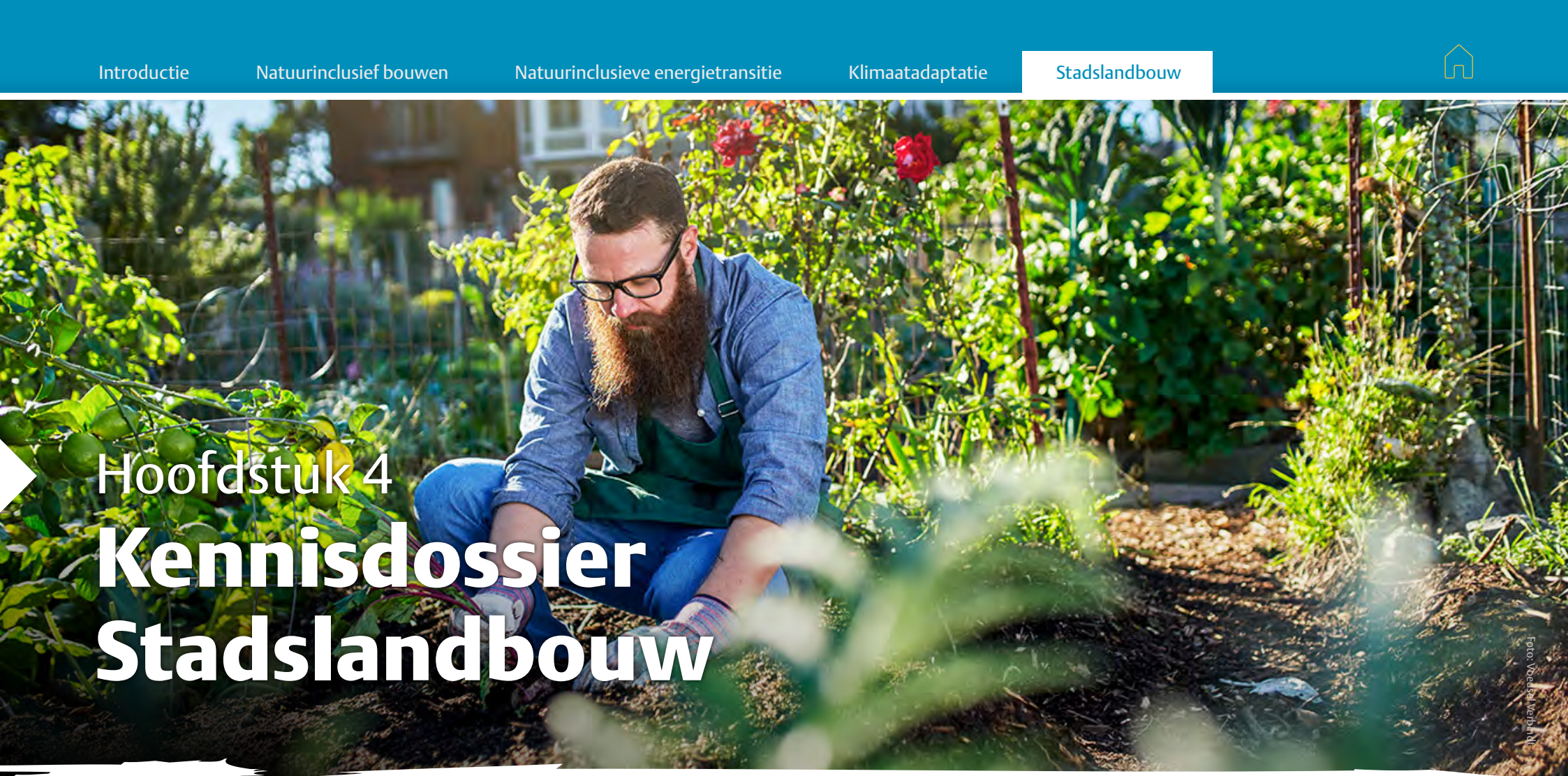

De GroenSpoor plantestafette is een concept van de Groene Reiger, waarbij bewoners, scholen, ondernemers en andere organisaties samen de handen uit de mouwen steken om groene verbindingen aan te leggen. Foto: De Groene Reiger.

Tips en tricks Klimaatadaptatie

- Klimaatadaptatie is een thema dat bij uitstek vraagt om een integrale benadering. Dit biedt kansen (verschillende vliegen in één klap slaan) maar vraagt ook om speciale aandacht van een gemeente. Er moet bij de aanpak van andere opgaves ruimte worden gecreëerd om klimaatadaptatie integraal mee te nemen. Zowel bij beleidsprocessen als bij de inrichting van de openbare ruimte en de omgang met bewonersinitiatieven. Ook is samenwerking tussen verschillende afdelingen binnen de gemeente of met verschillende externe organisaties belangrijk.
- Het is heel lastig iets te doen aan de sterke verstening van particulieren ruimtes, zoals tuinen. De geveltuintjes aanpak van de Gemeente Alkmaar laat zien dat met de juiste ondersteuning mensen wel bereid zijn om iets te doen aan eigen huis en tuin maar dat het ook heel belangrijk is om dit zo laagdrempelig mogelijk te maken.

A large background image showing a man with a full brown beard and glasses, wearing a blue shirt and green overalls, kneeling in a garden. He is surrounded by various plants, including red roses and green foliage. The scene is brightly lit with sunlight filtering through the leaves.

Hoofdstuk 4 Kennisdossier Stadslandbouw

Foto: Voedsel Verbindt

Veelgestelde vragen
Stadslandbouw

Praktijkvoorbeeld
**Natuurnetwerk
Haarlem**

Praktijkvoorbeeld
**Doe-tuinen in
Haarlem**

Expert uit de praktijk
**Carlo Verhart –
Voedsel Verbindt**

Tips en tricks
Stadslandbouw

Veelgestelde vragen over Stadslandbouw

Wat is stadslandbouw?

Stadslandbouw is het telen van voedsel in en rond een stad. Dit wordt gedaan of georganiseerd door lokale bewoners. De [Doe Tuinen](#) in Haarlem en het initiatief [Herenboeren](#) zijn daar twee goede voorbeeld van. Deze manier van landbouw heeft de laatste jaren over de hele wereld aan populariteit gewonnen. In grote steden worden bijenkorven neergezet en tuinen aangelegd op allerlei verschillende plekken in een stad waar daar ruimte voor is, zoals: braakliggende terreinen, daken, parken en bermen. Het gaat hierbij vaak om een lokaal, sociaal en kleinschalig initiatief. Er zijn vele verschillende vormen van stadslandbouw, zoals buurt- en volkstuinten, geveltuinen, voedselbossen en restauranttuinen.

Daarnaast kan het ook grotere vormen aannemen wanneer boerenbedrijven of organisaties in en rond een stad een samenwerking opzetten om zo de stad op een duurzame en circulaire manier te kunnen voorzien van bijvoorbeeld lokaal geproduceerde vlees- en/of groentepakketten. Een voorbeeld van zo'n samenwerking is [local2local](#).

Wat zijn de voordelen van stadslandbouw?

De stad en het platteland zijn de afgelopen decennia veelal uit elkaar gegroeid waardoor ook een groot deel van de bevolking minder begrip heeft over de herkomst van hun voedsel vandaan komt. Toch is er de laatste tijd een tendens zichtbaar om consumenten en producenten weer dichterbij

elkaar te brengen. Op deze manier wordt de betrokkenheid van burgers bij voedselproductie vergroot. Stadslandbouw is een kleinschalige vorm van voedselproductie die relatief kleine bijdrages kan leveren aan de voedselvoorziening. Wel kan stadslandbouw een positieve invloed hebben op vier belangrijke maatschappelijke pijlers, namelijk: sociale, ecologische, economische en ruimtelijke ontwikkeling.

Bijvoorbeeld:

- ▶ Het bewustzijn over hoe voedsel wordt geproduceerd neemt toe.
- ▶ Mensen met afstand tot de arbeidsmarkt kunnen worden betrokken.
- ▶ Groene ontwikkelingen door het gebruik van braakliggende en/of onbenutte terreinen.
- ▶ Nieuwe kijk op stads- en gebiedsontwikkeling.

Welke kansen zijn er om andere maatschappelijke doelen te combineren met stadslandbouw?

Er is een grote diversiteit aan projecten en initiatieven die binnen stadslandbouw vallen. Dit betekent dat er ook veel verschillende vormen en combinaties zijn. De volgende maatschappelijke doelen komen veelal terug in combinatie met stadslandbouw:

- ▶ Ouderenzorg.
- ▶ Werkervaring voor mensen met afstand tot de arbeidsmarkt.
- ▶ Educatie en onderwijs.
- ▶ Circulariteit.
- ▶ Recreatie.
- ▶ Voedselproductie voor De Voedselbank.
- ▶ Sociale cohesie vergroten.

Wat zijn concrete goede voorbeelden in Noord-Holland van stadslandbouw?

Stadslandbouw verschijnt in vele verschillende vormen op het gebied van geografie, schaalgrootte en professionaliteit. Op de website van [stadslandbouwnederland](#) is hier meer kennis en inspiratie op te doen. Naast deze website is er vanuit de Wageningen Universiteit een document opgesteld waarin hun [visie](#) wordt gedeeld over stadslandbouw. Er zijn veel goede voorbeelden van deze vorm van landbouw in Noord-Holland. Het zijn initiatieven waarbij initiatiefnemers het voor elkaar hebben gekregen om, vaak in samenspraak met de gemeente, voedsel te produceren in, om en voor de stad. Zo zijn er de Doe Tuinen in Haarlem welke in samenwerking met de gemeente door vrijwilligers wordt georganiseerd. Daarnaast bestaat in Haarlem de Haarlemmer Kweektuin waarbij stadslandbouw wordt gecombineerd met verschillende initiatieven waar maatschappelijke en financiële winst goed samengaan. Beide initiatieven zijn goede voorbeelden van stadslandbouw in Noord-Holland waarbij de lokale overheid gemeentegrond beschikbaar heeft gesteld met het idee dat het maatschappelijk waarde creëert. Andere leuke voorbeelden zijn:

- ▶ [Herenboeren](#)
- ▶ [Van Amsterdamse Bodem](#)
- ▶ [Stadslandbouw Hoorn](#)
- ▶ [Haarlem Food Future](#)
- ▶ [Bloei en Groei stadstuinen](#)
- ▶ [De regeneratieve boerderij](#)

Wat is de mogelijke rol van de gemeente bij het ontwikkelen van nieuwe projecten op dit gebied?

De rol die een gemeente op zich zou moeten nemen is die van facilitator. De belangrijkste stap om dergelijke initiatieven te faciliteren is het regelen van de volgende vier zaken binnen de omgevingswet:

- ▶ Bewoners het recht geven om ideeën voor hun eigen leefomgeving op te stellen als alternatief voor de plannen van de overheid en marktpartijen.

Oogst uit een doe-tuin in het Nelson Mandelapark.

Foto: Stichting Doe-Tuinen.

- ▶ Sluit een overeenkomst met bewoners waarbij wordt afgesproken dat alle ontwikkeling in hun buurt een bijdrage leveren aan die buurt.
- ▶ Geef georganiseerde bewoners en maatschappelijke ondernemers het eerste recht te bieden op grond en vastgoed.
- ▶ Reserveer een deel van de publieke en private ruimte voor burgerinitiatieven.

Naast deze regelingen in een omgevingswet is het belangrijk voor initiatiefnemers om een goed en/of vast contactpersoon te hebben binnen de gemeente waardoor er korte lijntjes zijn en een vertrouwensband ontstaat. Naast het contact is een financiële boost vanuit de gemeente erg gewenst zodat het initiatief snel kan starten en de energie die er zit bij betrokkenen gebruikt kan worden. Een voorwaarde is dat het initiatief zichzelf kan bedruipen en daarmee voor de lokale gemeenschap een maatschappelijke waarde heeft. Ook kan er worden gekozen om georganiseerde bewoners en maatschappelijke ondernemers uit te nodigen mee te denken met het gemeentelijke beleid wanneer het gaat over stadslandbouw. Op deze manier wordt er een situatie gecreëerd waarin nieuwe initiatiefnemers makkelijker kunnen worden ontwikkeld.

Welke experts kunnen initiatieven op dit gebied het beste adviseren?

Initiatiefnemers hebben zelf over het algemeen een lokaal netwerk en kennis over stadslandbouw en de manier waarop dat op een goede manier georganiseerd moet worden. Daarbij is het mogelijk dat er allerlei actieve burgers betrokken zijn met verschillende soorten expertkennis. De

informatie en kennis die initiatieven vaak missen en belangrijk zijn gaat over financiering, wet- en regelgeving en een netwerk binnen de lokale politieke en overheid zodat duidelijk is wat de te bewandelen paden zijn. De website landbouwmetsnatuur.nl heeft kennisdossiers met veel praktische tips voor initiatiefnemers.

Waar vind ik meer informatie?

Het verbouwen van voedsel in, rondom en voor de stad is geen nieuw concept. Desondanks is het over de gehele wereld wel in opkomst en is niet iedereen op de hoogte van wat stadslandbouw precies inhoudt, wat de voor- en nadelen kunnen zijn en waar informatie te vinden is over stadslandbouw. De Wageningen Universiteit deelt hun kennis over stadslandbouw op de eigen website. Daarnaast zijn er enkele algemene websites waar informatie is te vinden over stadslandbouw:

- ▶ Stadslandbouwnederland.nl
- ▶ VoedselVerbindt.nl
- ▶ Groenblauwenetwerken.nl

Heb je een vraag over specifiek voedselbossen?

Neem dan contact op met de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland via voedselbos@mnh.nl.

Praktijkvoorbeeld: Natuurnetwerk Haarlem

SJOERD ANDELA

Stadsecoloog bij de Gemeente Haarlem

De gemeente Haarlem wil voedselproductie dicht bij huis stimuleren en bewustwording creëren bij bewoners over waar voedsel vandaan komt. Daarnaast wil het met stadslandbouw ook de lokale economie stimuleren. Het belang hiervan is dat de voedselketen duurzamer en eerlijker wordt, zowel richting consument als producent. 'Er heerst een gevoel bij burgers en de overheid dat machtige instanties niet eerlijk zijn naar consumenten qua informatievoorziening en naar producenten qua prijs', zegt Sjoerd. 'Onze doelstelling is bewustzijn creëren en ruimte bieden aan stadslandbouw. Deze stadslandbouw kan onderdeel worden van de ecologische structuur waarmee het bijdraagt aan de biodiversiteit.'

Hoe je kun samenwerkingen rond stadslandbouw stimuleren?

In eerste instantie zijn worden er overeenkomsten opgesteld met partijen die op braakliggende terreinen al bezig zijn met voedsel produceren. 'In een eerder stadium werden deze initiatieven 'weggejaagd'', vertelt Sjoerd. 'Daarnaast worden initiatieven als de Doe Tuinen nu ook proactief benaderd wanneer er stukken grond braak liggen of komen te liggen. Dit wordt gedaan via een participatie-

overeenkomst waarin bewoners onder voorwaarde (vaak de voorwaarde om geen gif te gebruiken) voor een bepaalde periode op een bepaald stuk grond voedsel mogen produceren naar eigen bevinding.' Wanneer het grote projecten zijn houdt de gemeente een maximale huur aan die ook bij volkstuinen wordt gebruikt en soms wordt er zelfs helemaal geen huur gevraagd. aangezien het project maatschappelijk gezien waarde toevoegt. Daarnaast is de gemeente een aanspreekpunt voor initiatiefnemers van stadslandbouw die grond zoeken of budget zoeken om bepaalde zaken te realiseren. 'Er is een initiatievenpot die aan wijkraden is gegeven van waaruit startende initiatieven maximaal 3000 euro kunnen krijgen om zaken te organiseren, mits het gedragen wordt door omwonenden', legt Sjoerd uit.

Hoe kunnen stadslandbouw en natuur combineren?

De gemeente heeft een ecologische beleidsplan opgesteld met daarin kerngebieden, natuurontwikkelgebieden, potentiële gebieden en verbindingzones vastgesteld. Dit heet het Natuurnetwerk Haarlem. 'Op dit moment worden ook feitelijke ecologische verbindingen toegevoegd en mogelijke barrières en hoe deze op te heffen zijn', legt Sjoerd uit. 'Hierin past ook het onderbrengen van nieuwe stukken natuur, dus wanneer stadslandbouw grenst aan een stuk natuur of de ecologische structuur kan deze daarin worden opgenomen, mits wordt voldaan aan het ontwikkelen van natuur. Het belang van deze ecologische structuur is, naast bescherming van het gebied, dat het handen

en voeten geeft aan natuurontwikkeling in een gebied. Daarmee creëer je een soort legitimering naar de politiek toe dat het een belangrijk gebied is om meerdere redenen. Deze redenen zijn het bieden van ruimte aan initiatiefnemers om leuke dingen te doen wat draagvlak in de buurt heeft, het ontwikkelen van meer natuur in de stad en de biodiversiteit vergroten. Dit geeft beleidsmatig gezien een onderbouwing om betrokken te worden bij ontwikkelingen die relevant zijn voor de natuur wat onderdeel is van de ecologische structuur.' Er is een klankbordgroep die bestaat uit verschillende natuurverenigingen en organisaties die het beleid en plannen van de gemeente checken.

Welke kansen zie jij voor stadslandbouw in de toekomst?

- ▶ 'Er kan gedacht worden aan stukken groen in een dorp of stad waar, naast 'naar kijken', niet zoveel mee gedaan wordt om daar, naast natuur, ook een plek voor stadslandbouw van te maken. Dit moet natuurlijk gebeuren onder de juiste voorwaarden zodat de biodiversiteit nog verder stijgt. Maar een extra waarde zoals voedselproductie, en daarbij alles wat stadslandbouw indirect bijdraagt aan een samenleving, toevoegen is een mogelijkheid.'
- ▶ 'Ontwikkel een kaart waarop braakliggend grond of stukken grond te vinden zijn met daarbij de informatie voor gebruik. Bijvoorbeeld de duur waarop het te gebruiken is, de prijs waarvoor het te gebruiken is en de mogelijkheden waarvoor het te gebruiken is (voedselproductie alleen op schone grond).' >>

- ▶ ‘Creëer een Natuurnetwerk in een stad of gemeente welke aansluit op het totale Natuurnetwerk Nederland. Het moet een schakel zijn in het grote geheel. Dit vergroot de biodiversiteit. Een natuurnetwerk in een stad of gemeente moet daarbij wel voldoen aan het criterium dat er voldoende leefgebied is, de kwaliteit voldoende is, er genoeg kwalitatieve verbindingen.’

Welke opgedane lessen zou je graag met anderen willen delen?

- ▶ ‘Een overeenkomst zoals een participatieovereenkomst of adoptieovereenkomst moet worden gebruikt om er voor te zorgen dat het stuk grond van de gemeente blijft en niet na x aantal jaar gebruik kan worden opgeëist door één of meerdere bewoners.’
- ▶ ‘Zie initiatiefnemers van stadslandbouw als mogelijkheid om biodiversiteit te monitoren, beheren, natuur te creëren en op basis van ecologisch advies verbeteringen toe te passen. En faciliteer hen daarin met financiën en kennis. Op deze manier is het een win-win situatie aangezien een grotere biodiversiteit ook zorgt voor minder plagen.’
- ▶ ‘Breng in kaart wat initiatiefnemers sowieso nodig hebben om stadslandbouw te starten qua financiering en andere middelen. Help ze bij deze start om ze daarna zelfstandig verder te laten gaan. Deze financiering is als een investering in onder andere sociale cohesie en natuurontwikkeling.’
- ▶ ‘Ontwikkel een beleidsstuk ecologische structuur waarmee ‘groene’ mensen een stoel tafel krijgen bij beslissingen die te maken hebben met deze structuur.’

‘Wanneer kleine gemeenten te weinig middelen hebben om een ecooloog in dienst te nemen kunnen deze gemeenten gaan samenwerken en samen een milieudienst vragen om naast toezicht ook een adviserende rol in te nemen met een ecooloog. Op deze manier kunnen ook kleinere gemeenten door financiering van meerdere gemeenten.

Voedselbos de Groene Oase in Koedijk laat zien hoe natuur en voedselproductie gecombineerd kunnen worden.
Foto: Rogier Reker.

Praktijkvoorbeeld: Doe-tuinen in Haarlem

WYBE DEKKER

Voorzitter Stichting Doe-Tuinen

Stichting Doe-Tuinen is in 2006 opgericht door de gemeente Haarlem. Daarmee werden 6 tuincomplexen, voorheen van de gemeente, verzelfstandigd. Het beheer kwam bij de tuinierende vrijwilligers te liggen, zonder aansturing van een gemeenteambtenaar. De historie per tuin is heel verschillend; enkele terreinen waren bijv. al schooltuincomplex van de gemeente Haarlem. Er kwam op die terreinen soms ruimte vrij voor andere initiatieven, zoals tuintjes voor omwonenden.

‘Nu is het zelfs zo ver dat ook andere partijen ons benaderen’, vertelt Wybe, ‘zoals recreatieschap Spaarnwoude, studenten die onze vorm van stadslandbouw als studie-object nemen en personen uit andere steden die over ‘adoptietuinen’ nadenken. In deze fase proberen we het voor elkaar te krijgen om aan tafel te komen bij de gemeente en bij het ontwikkelen van beleid en betrokken worden bij de ontwikkeling van groen in de stad. En dan niet alleen voor Doe Tuinen maar voor groen in het breed. Er moeten namelijk grote stappen worden gezet.’

Hoe werken jullie samen met de gemeente?

‘De grond van de Doe Tuinen is en blijft eigendom van de gemeente’, zegt Wybe. ‘Een gebruiksovereenkomst per complex geeft aan wie waarvoor verantwoordelijk is. De tuintjes zijn ongeveer 25 m² en kosten 25 euro per seizoen voor de gebruikers. Hiervan wordt 7,50 euro afgedragen aan de stichting waar groot en algemeen onderhoud van wordt gepleegd, denk bijvoorbeeld aan het hekwerk. De overige 17,50 euro wordt door de zelfstandige tuincommissies geïnvesteerd in mest, gereedschappen en klein onderhoud.’ Wybe vertelt dat de vrijwilligers hebben laten zien dat het beheer bij de stichting in goede handen is. De tuincomplexen floreren en de tuincommissies zijn zelfstandig; uiteraard gebonden aan de statuten.’

Wybe geeft aan dat het gemeentebestuur steeds groener denkt en lijkt daarbij steeds meer het belang te zien van de stichting als een van de middelen om die vergroening te kunnen bewerkstelligen. Naast deze vergroening wordt ook de daarbij komende sociale cohesie in buurten en verbetering van de biodiversiteit gezien als belangrijke winsten van de Doe Tuinen. ‘Ik ben trots op de continuïteit en de zelfstandigheid waarmee de stichting bewezen heeft een blijvende bijdrage te leveren aan de groene stad.’

Daarnaast ziet Wybe dat financiële ondersteuning vanuit de gemeente in de beginfase een geweldige boost zou zijn aan de ontwikkeling van een initiatief. De stichting is voor de ontwikkeling van een nieuw tuincomplex daarmee

op dit moment volledig afhankelijk van subsidie en fondsenwerving. De gemeente geeft hier cursussen voor, waar een bestuurslid naartoe gaat. Na de sterke start van een doe-tuin kan deze zichzelf vervolgens goed bedruipen, dit is iets wat alle tuincomplexen hebben bewezen. Naast financiële ondersteuning spreekt Wybe ook over andere vormen van ondersteuning. Hier gaat het om kennis die een gemeente vooral heeft, denk aan regel- en wetgeving en/of financieringsmogelijkheden middels subsidies.

Welke opgedane lessen zou je graag met anderen willen delen?

- ▶ ‘Het ontwikkelen van een netwerk is essentieel om bekendheid te vergroten en de juiste hulp in te kunnen schakelen.’
- ▶ ‘Laat een gemeente duidelijk zien wat de verschillende soorten bijdrage zijn voor de gemeenschap. Voedselproductie, biodiversiteit, gezondheid, cohesie, motivatie duurzaam gedrag, sociaal kapitaal, buurtgevoel, etc.’
- ▶ ‘Maak gebruik van de mogelijkheden die een gemeente biedt om in contact te komen. In Haarlem is er een initiatievenloket met een initiatievencafé. Er zijn cursussen voor fondsenwerving.’
- ▶ ‘Sta open voor de mogelijkheden die maatschappelijke organisatie en georganiseerde bewoners kunnen bieden voor de maatschappij en betrek ze er bij. Reserveer een deel van publieke grond en vastgoed voor bewonersinitiatieven, pas de voorwaarden daarop aan en deel de mogelijkheden met potentiële initiatiefnemers.’

Expert uit de praktijk: Carlo Verhart – Voedsel Verbindt

Programmamanager van Voedsel Verbindt

Voedsel Verbindt is een initiatief dat zich inzet voor een robuust regionaal voedselsysteem. 'Het is belangrijk om bewustwording te creëren, kennis en kunde te delen over hoe voedsel wordt geproduceerd en hoe het systeem werkt', vertelt Carlo. 'Er zit meerwaarde in kleinschalige stadslandbouw omdat mensen met elkaar bezig zijn om mooie gewassen te telen, mooie producten te maken en lekker op te eten in een omgeving waar mensen het heel prettig vinden om samen te zijn. In 2030 gaan wij voor 25% van ons voedsel wat in de regio wordt geconsumeerd komt uit de korte keten. Door met elkaar samen na te denken en samenwerken om een robuust systeem op te bouwen.'

'De voedselzekerheid van Amsterdam is erg kwetsbaar en stadslandbouw kan er voor zorgen dat er meer vanuit een onafhankelijke positie kan worden gehandeld', ziet Carlo. '75% van het voedsel komt buiten de provincie vandaan. In stresssituaties zoals corona zie je hoe ernstig het kan worden wanneer mensen het gevoel hebben dat er een tekort is. Dit zorgde voor nog meer bewustwording over de situatie en het belang van het creëren van eigen voedselsysteem in en rondom de stad.' Carlo benadrukt ook de vele voedselkilometers die een gemiddelde maaltijd maakt

(meer dan 30.000 km!), de CO2 uitstoot die daardoor wordt veroorzaakt en hogere kwaliteit van regionaal, vers voedsel.

'Kleine stadslandbouw initiatieven hebben nog weinig met regels te maken en verkopen op vrij kleine schaal voedsel aan lokale partijen en/of personen', zegt Carlo. 'Wanneer dit moet worden opgeschaald komen daar in een keer veel regels en voorwaarden bij. Dit gaat over verpakking, inhoudt, informatie. Dit is aan de ene kant een zegen voor de kwaliteit van het voedsel en aan de andere kant komen daar veel uitdagingen bij voor initiatiefnemers. Het beperkt ondernemers om de volgende stap te zetten en het te vercommercialiseren.'

De gemeente zou volgens Carlo zich als facilitator moeten opstellen naar dit soort initiatieven: 'ze bieden vaak ruimte en middelen aan. Wanneer een lokale overheid hiervoor open staat ontstaat er een bepaalde chemie in de groep die daar mee aan de slag gaat. Dan gaat het leven.'

Welke kansen zie jij voor stadslandbouw in de toekomst?

- ▶ 'Chefs willen verhalen vertellen over producten. Al deze positieve verhalen veranderen de tendens in de wereld. Combineer voedselproductie met andere maatschappelijke waarden.'
- ▶ 'Er liggen kansen voor Nederland om kleine stadslandbouw op grotere schaal toe te passen. De uitdaging daarbij is wetten en regels.'

- ▶ 'Stadslandbouw gebruiken voor bewustwording in de regio over voedsel en het voedselsysteem.'
- ▶ 'Ik ben van mening op het gebied van voedsel en korte keten, of dat nu stadslandbouw, stroteelt, kringlooplandbouw, biologisch, boxen uit de regio, het mij allemaal niet uit, maar dat draagt uiteindelijk bij aan gedragsverandering bij de burger.'
- ▶ 'Een voedselraad waarbij in de stad met allerlei onderdelen en wethouders van een gemeente wordt gesproken waarbij voedsel het hoofdonderwerp is. Dan komen de ideeën van onderaf.'

Welke opgedane lessen zou je graag met anderen willen delen?

- ▶ 'Lokale initiatieven ondersteunen met ruimte is het allerbelangrijkste.'
- ▶ 'Gedragsverandering duurt een generatie en alle initiatieven van stadslandbouw en korte ketens een bijdrage leveren aan deze gedragsverandering. Retail moet ook mee veranderen zodat de burger in de winkel niet opeens veranderd in consument maar de bewuste burger blijft.'
- ▶ 'Leg stadslandbouw vast in beleid.'

Tips en tricks Stadslandbouw

- ▶ Stadslandbouw is een mooie manier om bewustwording over voedselproductie en gezonde voeding te creëren. Het kan bijvoorbeeld kansen bieden voor educatie voor kinderen (of volwassenen!). Door samen de handen uit de mouwen te steken, zelf te oogsten of te planten leren ze dicht bij huis waar hun voedsel vandaan komt.
- ▶ Het grootste knelpunt voor initiatieven die aan de slag willen met stadslandbouw is het vinden van ruimte hiervoor. Als een gemeente dergelijke initiatieven graag wil zien in haar stad is het dus noodzakelijk een faciliterende houding aan te nemen en deze initiatieven te helpen bij het vinden van een geschikte locatie. Er zijn verschillende voorbeelden gedaan in dit hoofdstuk van mogelijke aanpakken om ruimte te vinden of zelf als gemeente beschikbaar te stellen.

Foto: Wybe Dekker

Biodiversiteit in de bebouwde kom

Toolkit voor gemeenten

Deze toolkit is een product van de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland, in samenwerking met de Provincie Noord-Holland. Met dank aan alle geïnterviewde experts en Karin van Hoof (Provincie Noord-Holland).

Redactie

Chris Bakker en Minella Haazelager
(Natuur en Milieufederatie Noord-Holland)

Vormgeving

www.invloedontwerp.nl

Publicatiedatum

24 Mei 2022

Neem voor meer informatie contact op met Minella Haazelager van de Natuur en Milieu-federatie Noord-Holland via minella@mnh.nl.

Foto: Rogier Reker

Samen voor een gezond en duurzaam Noord-Holland

